

Elina Jämsä, Samuli Pajunen & Antero Rupponen

SIJAISHUOLTOPAIKASTA LUVATTA POISTUMINEN JA SINNE PALAAMATTA JÄTTÄMINEN

Työntekijöiden kokemuksia sijaishuollon toimintatavoista

SIJAISHUOLTOPAIKASTA LUVATTA POISTUMINEN JA SINNE PALAAMATTA JÄTTÄMINEN

Työntekijöiden kokemuksia sijaishuollon toimintatavoista

Elina Jämsä, Samuli Pajunen &
Antero Rupponen
Opinnäytetyö
Syksy 2023
Sosiaali-
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ammattitutkinto

Tekijä(t): Elina Jämsä, Samuli Pajunen & Antero Rupponen
Opinnäytetyön nimi: Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen–
Työntekijöiden kokemuksia sijaishuollon toimintatavoista
Työn ohjaaja(t): Liisa Seppänen, Päivi Tervasoja
Syksy 2023 Sivumäärä: 42 + 6 liitettä

Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna nuorten luvattomat poistumiset sijaishuoltopaikoista ovat lisääntyneet jatkuvasti. Luvatta poistuminen on nähty haasteena lastensuojelun sijaishuollossa, eikä ilmiötä ole juurikaan tutkittu. Poistumisiin johtaneet tilanteet kuormittavat aiheen parissa työskenteleviä viranomaisia ja sen ratkaisemiseksi tarvitaan muutoksia. Laadullinen tutkimuksemme kuvaili sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisia ja sinne palaamatta jättämistä. Aineisto on kerätty toteuttamalla teemahaastattelut lastensuojelulaitoksen kahden sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilökunnalle heidän kokemuksistaan sijaishuollon toimintatavoista. Tutkimus osoitti, että luvatta poistuminen on ilmiö, jota on tutkittu liian vähän. Ilmiö kuormittaa huomattavasti lastensuojelua. Tulokset osoittivat, että sijaishuoltopaikoissa on toimivia tapoja vähentää luvatta poistumisia. Ne osoittivat myös, että hoito- ja kasvatushenkilöstö tarvitsee apua ja keinoja luvatta poistumisten vähentämiseen ja hoito- ja kasvatustyön kehittämiseen sellaiseksi, että lapset olisivat mielellään sijaishuoltopaikoissaan.

Tutkimuksessa käytettiin Pesäpuu ry:n Hatkassa-hankkeen tuottamaa nuorille ja nuorille aikuisille suunnattua kyselyä, jonka vastauksia hyödynnettiin teemahaastatteluja suunniteltaessa. Lisäksi tutkimuksen muuna tietoperustana käytettiin lainsäädäntöä sekä ajantasaista lähdeaineistoa.

Haastatteluista saadun aineiston mukaan nuorten yksilölliset viikkosuunnitelmat, erilaiset palkitsemismenetelmät sekä nuoren kanssa vietetty aika olivat toimivia keinoja tukea nuoren arkea sijaishuoltopaikassa. Toisaalta aineisto kertoi siitä, että ajatellaan olevan mahdotonta estää nuorten luvatta poistumisia. Prosessi, joka seuraa siitä, kun nuori poistuu luvatta, on hidas ja monimutkainen, koska lastensuojelulaitoksen ammattihenkilöstö on velvollinen ilmoittamaan asiasta ensin sosiaalipäivystykseen ja nuoresta saadun näköhavainnon jälkeen sosiaalityöntekijä voi pyytää virka-apua poliisilta. Hoito- ja kasvatushenkilöstö ei koe saavansa apua lastensuojelulain mukaisesta menettelystä nuoren poistuessa luvatta sijaishuoltopaikasta. Toiminnan kehittämiseksi ehdotettiin muun muassa yhteistyön sujuvoittamista viranomaisten ja lastensuojelun hoito- ja kasvatushenkilöstön välillä.

Tehty tutkimus lisäsi sosiaalialan eettistä osaamista, asiakastyön osaamista sekä tutkimus- ja kehittämistyön osaamista.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, luvatta poistuminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Author(s): Elina Jämsä, Samuli Pajunen & Antero Ruppenen

Title of thesis: Leaving the unit of foster care without authorization and leaving there without returning – Employees' experiences of the working methods of foster care

Supervisor(s): Liisa Seppänen, Päivi Tervasoja

Autumn 2023

Number of pages: 42 + 6 appendices

The thesis is a qualitative study of leaving a foster care unit without permission and not returning there. The material has been collected by carrying out thematic interviews with the nursing and educational staff of two foster care units of the child welfare institution about their experiences of the foster care working methods. The study showed that leaving without permission is a phenomenon that has been studied too little. The phenomenon puts a considerable burden on child protection. The results showed that foster care units have effective ways to reduce unauthorized exits. They also showed that the care and education staff need help and means to reduce unauthorized absences and to develop the care and education work in such a way that the children would be happy in their foster care units.

The research used a survey aimed at young people and young adults produced by Pesäpuu ry's Hatkassa project, the answers of which were used when planning themed interviews. Legislation and up-to-date source material were used as the other data basis of the research.

According to the material obtained from the interviews, the young people's individual weekly plans, different reward-setting methods and the time spent with the young person were effective means of supporting the young person's everyday life in the foster care units. On the other hand, the data showed that it is considered impossible to prevent young people from leaving without permission. The process that follows when a young person leaves without permission is slow and complicated, because the professional staff of the child welfare institution is obliged to report the matter to the social emergency department first, and after visual observation of the young person, the social worker can request official help from the police. Care and education staff do not feel that they get help from the procedure according to the Child Protection Act when a young person leaves foster care without permission. In order to develop the operation, it was suggested, among other things, to improve the cooperation between the authorities and the care and education staff of child protection.

Keywords: child protection, foster care, leaving without permission

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	3
ABSTRACT.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 SIJAISHUOLTO.....	7
2.1 Lapsen oikeudet ja lastensuojelulaitoksen vastuu.....	7
2.2 Sijaishuollon laatuksiteerit.....	9
2.3 Sijaishuollossa olevien nuorten arki ja hyvinvointi tutkimuksissa.....	11
2.4 Luvatta poistuminen tutkimuksen valossa.....	13
2.5 Lapsen palauttaminen sijaishuoltopaikkaan.....	15
2.6 Miksi lapset ja nuoret eivät pysy ”kotonaan”?.....	17
3 TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT.....	20
4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA TOTEUTUS.....	22
4.1 Laadullinen tutkimus.....	22
4.2 Ryhmähaastattelu.....	23
4.1 Tutkimuksen aineiston analysointi.....	25
4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	27
4.3 Lastensuojeluun kohdistuva tutkimus.....	28
4.4 Tutkijoiden sidonnaisuuden vaikutukset tutkittavaan aiheeseen.....	29
4.5 Toteutus.....	30
5 RYHMÄHAASTATTELUN TULOKSET.....	32
5.1 TEEMA 1. Toimintatavat ennen lapsen luvaton poistumista.....	32
5.2 TEEMA 2. Toimintatavat luvatta poistumisen aikana.....	34
5.3 TEEMA 3. Toimintatavat, kun nuori on palannut sijaishuoltopaikkaan luvatta poistumisen jälkeen.....	37
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	40
7 POHDINTA.....	44
LÄHTEET.....	46
LIITTEET.....	51

1 JOHDANTO

Useat suomalaiset nuoret poistuvat luvatta tai jättävät palaamatta takaisin luvalliselta poissaololta sijaishuoltopaikkaansa. Suomessa luvatta poistumistilanteissa käytettäviä toimintaperiaatteita määrittää mm. lastensuojelulaki, jota sijaishuollossa tulee noudattaa. Tässä tutkimuksessa huomiomme kiinnittyy siihen, miten hoito- ja kasvatushenkilökunta kuvaavat toimintatapojaan sijaishuollon erityisyksiköissä sekä vaativaa laitoshoidoa toteuttavissa sijaishuoltopaikoissa nuorten luvatta poistumisiin liittyen.

Tarve tälle laadulliselle tutkimukselle on lähtenyt lastensuojeluorganisaation toiveesta saada syvempää ymmärrystä omista toimintatavoistaan ja nuorten arjesta sijaishuoltopaikoissa. Tutkimus tuottaa tietoa tämänhetkisistä toimintatavoista liittyen luvattomiin poissaoloihin. Tämän tutkimuksen yhteydessä toteutamme ryhmähaastattelut Pohjois-Suomessa sijaitsevissa kahdessa sijaishuoltopaikassa. Haastatteluilla saadut tutkimuksen tulokset lisäävät sosionomin kompetensseihin kuuluvaa asiakastyön osaamistamme monin tavoin. Sosionomin kompetensseihin kuuluvat asiakastyön osaaminen sekä tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatioosaaminen. Tämän opinnäytetyön kautta kasvatamme osaamistamme näistä kompetensseista, olemalla mukana asiakastyön kehittämisessä työelämän käyttöön, sekä oppimalla tutkimustyön kautta tunnistamaan lastensuojelutyössä ilmeneviä erilaisia toimintatapoja liittyen sijaishuoltopaikoista luvatta poistumiseen tai sinne palaamatta jättämiseen. Saamme ehkä uusia näkemyksiä, miten toteuttaa lapsilähtöisempiä palveluita sijaishuollossa, joilla lapset ja nuoret saataisiin kiinnittymään paremmin sijaishuoltoon. Lapsen edun ja turvallisen kasvun ja kehityksen näkökulmasta on tärkeää kysyä juuri hoito- ja kasvatushenkilökunnan ajatuksia ja kokemuksia ilmiöön liittyen ja selvittää syitä miksi nuoret eivät pysy sijaishuoltopaikoissaan. Ilmiötä tukittaessa tulee lisäksi kiinnittää huomiota, miten luvattomia poissaoloja voitaisiin vähentää ja miten nuoret tavoitettaisiin paremmin, silloin kun he ovat poistuneet luvatta sijaishuoltopaikasta tai eivät ole palanneet sinne takaisin sovitusti.

Teimme opinnäytetyömme aikana yhteistyötä käynnissä olevan Pesäpuu ry:n Hatkassa-hankkeen kanssa. Hyödynnämme ryhmähaastattelussa hankkeen tuottaman kyselyn aineistoa, koskien sijaishuollossa asuvia 13–17-vuotiaita nuoria ja heidän kokemuksiaan luvatta poistumisesta. Haluamme tuoda nuorten oman äänen kuuluviin hoito- ja kasvatushenkilökunnan ryhmähaastatteluissa.

2 SIJAISHUOLTO

Lapsia ja nuoria poistuu sijaishuoltopaikoista luvatta liian paljon. Aina ei tiedetä miksi, minne ja kenen kanssa nuori poistuu tai kuinka pitkään poissaolo kestää. Sijaishuollolla tulee olla riittävästi keinoja toimia niissä tilanteissa, kun lapsi päättää lähteä luvattomasti. Luvattomien poissaolojen vaikutukset lapsiin ja nuoriin sekä heidän kasvuunsa ja kehitykseensä voivat näkyä heidän elämässään pitkään psyykkisinä ja fyysisinä vaurioina. Sijaishuollon tehtävänä on suojella lapsia ja ymmärtää, kuinka voisi suojella heitä vielä paremmin. Sijaishuollon tehtävänä on löytää lasten ja nuorten yksilöllisiä tarpeita vastaavat toimintatavat turvallisen, kasvua ja kehitystä tukevan elämän rakentamiseksi. Sijaishuoltopaikan tulisi olla koti, josta ei tarvitse karata. Opinnäytetyömme keskeiset käsitteet: lastensuojelu, sijaishuolto ja luvatta poistuminen.

2.1 Lapsen oikeudet ja lastensuojelulaitoksen vastuu

Lapsella on oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen, ja se on turvattu Suomessa lainsäädännöllä. Lapsella on erityinen oikeus kasvaa olosuhteissa, jotka turvaavat hänen etunsa, vastaavat hänen tarpeisiinsa sekä tukevat yksilöllisesti lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä. Kun lapsen huoltaja(t) eivät kykene turvaamaan lapselle hänen oikeuksiaan, on lapselle järjestettävä lastensuojelulain mukaista laadukasta lapsen sijaishuoltoa, joka on yksi osa yhteiskunnalle annettua erityistä lapsen suojelun tehtävää. (Saastamoinen 2020, 4,15.) Lasten sijaishuoltopaikat ja niissä toteutettava sijaishuolto ovat keskeinen osa lastensuojelun palvelujärjestelmää. Sijaishuollon tarkoitus ei ole rankaista lasta, vaan suojella ja turvata lapselle hyvä hoito, huolenpito ja mahdollisimman hyvä lapsuus. Jokaisen toimijan lastensuojelun järjestelmässä on ymmärrettävä sen ensisijainen tehtävä – lapsen suojelu - ja toteutettava sitä lainmukaisesti. (Saastamoinen 2020, 15.)

Lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18- vuotiaita. Nuoreksi määritellään 18–24- vuotiaat. (Lastensuojelulaki 417/2007, 1:6 §.) Pesäpuu ry:n Hatkassa -hankkeen tuottama kysely on suunnattu 13–29- vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille. Opinnäytetyömme tietoperustassa puhumme sekä lapsista että nuorista tarkoittaen alle 18-vuotiaita. Rajaamme hyödyntämämme Hatkassa-hankkeen kyselyaineiston 13–17-vuotiaisiin nuoriin, koska opinnäytetyöhömme liittyvän lastensuojelulaitoksen sijaishuoltopaikoissa on sijoitettuina 13–17-vuotiaita nuoria. Tässä opinnäytetyössä

toteuttamamme ryhmähaastatteluun osallistuvien hoito- ja kasvatushenkilökunnan kokemukset liittyvät siis 13–17-vuotiaisiin, jolloin iän rajaaminen tämän opinnäytetyön aineiston hankkimiseen on perusteltua.

Sijaishuolto tarkoittaa lapsen huostaanottamista, kiireellistä sijoittamista tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007, 10:49.1 §). Sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshoitona (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 11). Lastensuojelulaki määrittelee lastensuojelulaitokset lastenkodeiksi, koulukodeiksi ja näihin rinnastettavissa oleviin laitoksiin (Lastensuojelulaki 417/2007, 10:57.1 §). Opinnäytetyössämme tutkimme toimintatapoja lastensuojelulaitoksen sijaishuoltopaikoissa, jotka ovat lastensuojelun laitoshuoltoa.

Sijaishuoltopaikoissa tapahtuu lasten ja nuorten ennakoimattomia, luvattomia poistumisia. Luvatta poistumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi tai nuori on poistunut ilman lupaa sijaishuoltopaikasta, tai ei ole tullut takaisin sovittuna ajankohtana esimerkiksi kotiloman jälkeen. Termit ”karkaaminen” ja ”hatkaaminen” ovat ilmiötä kuvaavia arkipäiväisempiä käsitteitä. (Lehtonen & Telen 2013, 5.) Tässä opinnäytetyössä käytämme yleensä käsitettä ”luvatta poistuminen”, koska sitä käsitettä käytetään lastensuojelulain 69a §:ssä sekä Pesäpuu ry:n Hatkassa -hankkeessa. Luvattomalla poissaololla tarkoitamme samaa asiaa.

Sijaishuoltopaikalla on aina velvollisuus pyrkiä selvittämään lapsen olinpaikka. Sillä on myös velvollisuus miettiä keinoja, joilla lapsi saadaan palaamaan takaisin sijaishuoltopaikkaan. (Saastamoinen 2020, 355–356.) Lastensuojelun työntekijän on huolehdittava lapsen huollon jatkuvuus siinäkin tapauksessa, kun lapsi on poistunut sijaishuoltopaikasta. (Lastensuojelulaki 10:52.1 §). Laissa määritellään myös, miten ja kenen toimesta lapsen palauttaminen sijaishuoltopaikkaan tulee tapahtua (Lastensuojelulaki 417/2007, 11:69a §). Lapsella on oikeus välttämättömään huolenpitoon sekä oikeus elämään ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen (Suomen perustuslaki 731/1999, 2:7.1, 2:19.1). Sijaishuollosta luvatta poistunut lapsi on usein erityisen haavoittuvassa asemassa ja vaarassa joutua kaltoinkohdeksi (Saastamoinen 2020, 356).

Lapsen poistuttua luvatta, hänet on ensisijaisesti etsittävä ja palautettava sijaishuoltopaikkaan. Luvatta poistumisesta tehdään ilmoitus lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle eli käytännössä virka-aikana sosiaalityöntekijälle, ja muina aikoina sosiaalipäivystykseen. (Saastamoinen 2020, 356–358.) Luvatta poistuneesta tehdään katoamisilmoitus myös poliisille, jolloin

heillä on velvollisuus antaa apua kadonneen lapsen löytymiseksi (Poliisilaki 872/2011 1:1.2). Katoamisilmoituksen lisäksi on tehtävä virka-apupyynnö, jossa tilanteen mukaan on tarkennettava ja perusteltava lapsen haavoittuvuutta. Poliisi ei etsi aktiivisesti lasta, joka ei ole välittömässä vaarassa. Katoamisilmoituksen voi tehdä kuka vain, mutta virka-apupyynnön ainoastaan viranomaisasemassa oleva henkilö. Sosiaalihuollon viranomaisella on mahdollisuus pyytää poliisilta virka-apua lapsen etsimiseen ja kuljettamisen mahdollistamiseksi sijaishuoltopaikkaan. Poliisi ei voi virka-apuna pitää lasta omissa tiloissaan, vaan lapsi on tarpeen mukaan sijoitettava löytöpaikkakunnan omaan laitokseen tai muuhun lastensuojelupalveluita tuottavaan yksikköön odottamaan omaan sijaishuoltopaikkaan kuljettamista. (Räty 2019, 665–671.)

Sosiaaliviranomaisen ja hoito- ja kasvatushenkilökunnan on ratkaistava, kuinka asiassa toimitaan, mistä lasta voidaan etsiä, keihin henkilöihin otetaan yhteyttä lapsen olinpaikan selvittämiseksi, tarvitaanko esimerkiksi poliisin virka-apua, kuinka lapsi on parasta kuljettaa sijaishuoltopaikkaan takaisin ja kuka lapsen kuljetuksen toteuttaa. On välttämätöntä myös selvittää luvattoman poistumisen syitä, kuinka niitä voidaan ennaltaehkäistä ja kuinka niiden kesto voidaan lyhentää. Lapsen kokonaistilanteen, riittävän hoidon ja palveluiden tarve on arvioitava sekä sijaishuoltopaikan resurssit lapsen tarpeisiin nähden. Tilannetta arvioi vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä lapsen ja hoito- ja kasvatushenkilökunnan kanssa. (Saastamoinen 2020, 356–358.) Samalla on tehtävä arvio siitä, vastaako sijaishuolto lapsen tarpeita. (Räty 2019, 665). Olennainen osa luvattomien poissaolojen ehkäisemisessä on luottamuksellisen suhteen rakentaminen lapsen ja hoito- ja kasvatushenkilökunnan välille (Saastamoinen 2020, 357). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme sijaishuoltoapaikkojen toimintatapoja tilanteissa, joissa lapsi on luvatta poistunut tai ei ole tullut sovituksi takaisin sijaishuoltoapaikkaan.

2.2 Sijaishuollon laatukriteerit

Lastensuojelulaki velvoittaa järjestämään sellaista lastensuojelua, että se takaa lastensuojelutarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen sellaista apua ja tukea, jota he tarvitsevat (Lastensuojelulaki 417/2007 3:11.2). Laatu lastensuojelussa muodostuu monien eri osa-alueiden kokonaisuudesta, joka perustuu suosituksiin, lakiin ja sopimuksiin kuten Suomen perustuslakiin, Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Suomessa vaatimustaso on asetettu korkealle. (Hermunen 2021, 29.) Sosiaali- ja terveysministeriön laatimaan laa-

tusuositukseen kirjatut sijaishuollon laatukriteerit luovat pohjan sille, miten sijaishuolto voidaan järjestää niin, että lapsella olisi mahdollisimman hyvä elää ja olla. Kriteeristöissä kuvataan yksityiskohteisemmin eri toimijoiden tehtävät ja vastuut lapsen sijaishuoltoa järjestäessä. 1. kriteeri avaa merkityksiä sijaishuoltopaikan valinnalle lapsen yksilölliset tarpeet huomioon ottaen ja sisarusten sijoittamiselle samaan paikkaan. 2. kriteeri koskee muuttotilannetta, jonka tulisi olla lapselle turvallinen, ennakoitava ja, että lapsi kokee itsensä tervetulleeksi sijaishuoltopaikkaan. 3. kriteerin mukaan sijaishuollon pitää tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö ja, että lapsi myös kokee olonsa turvallisiksi sijaishuoltopaikassa. Turvallisuuteen liittyen kriteeristöissä oli nostettu esiin lapsen luvatta poistuminen. (Malja ym. 2019, 62–64.)

Turvallisuutta edistetään esimerkiksi varmistamalla, että luvattomissa poissaolutilanteissa kaikkien osapuolten vastuut ja tehtävät ovat selvät. Laitospalvelun tuottajan on puolestaan huolehdittava työntekijöiden ammattitaidosta, pysyvyydestä, työnohjauksesta ja täydennyskoulutuksesta, jotka kaikki osaltaan lisäävät turvallisuutta. Palveluntuottaja vastaa siitä, että toimipaikan kulttuuri ja toimintakäytännöt ovat lainmukaisia ja lapsen etua kunnioittavia. Toimipaikassa laaditaan turvallisuussuunnitelma, johon työntekijät tulee perehdyttää. Lapsen poistuttua luvatta sijaishuoltopaikasta palveluntuottajalla on vastuu huolehtia asianmukaisista toimintatavoista ja laadittava kirjalliset toimintaohjeet tilanteiden varalle. Laitoksen on etsittävä ja haettava lasta sekä palautettava lapsi turvallisesti sijaishuoltopaikkaan ja varmistettava, että lapsi kokee olonsa tervetulleeksi. Palveluntarjoaja varmistaa, että asia käsitellään lapsen, sosiaalityöntekijän ja muiden asiaankuuluvien henkilöiden kanssa. (Malja ym. 2019, 64.)

Laitostyöntekijän ja omatyöntekijän rooli on 3. kriteerin mukaan taata lapselle turvallinen ympäristö ja kokemus siitä, että on turvassa. Omatyöntekijä omalla toiminnallaan varmistaa, että lapsi ei tule kiusatuksi, hyväksikäytetyksi tai leimatuksi sijaishuoltopaikassa tai sen ulkopuolisissa suhteissa. Työntekijä vahvistaa toiminnallaan hyvää vuorovaikutussuhdetta lapseen. Hän huolehtii lapsen koskemattomuudesta ja yksityisyyden suojasta sekä asettaa lapselle turvalliset rajat. Työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa välittömästi luvattomista poissaoloista sosiaalityöntekijälle tai sosiaalipäivystykseen. (Malja ym. 2019, 64.)

4. kriteeri koskee lapsen huomiointia sijaishuoltopaikassa. On tärkeää, että sijaishuoltopaikassa on lasta arvostava ja kannustava ilmapiiri ja, että lapsi saa tukea kasvuunsa ja kehitykseensä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. 5. kriteeri liittyy lapsen osallisuuteen omassa elämässään ja siihen liittyvissä asioissa. Lapsella tulee olla mahdollisuuksia vaikuttaa sijaishuollon arkeen ja omaa

asiakkuutta koskevaan päätöksentekoon. 6. ja 7. kriteeri ovat lapsen läheissuhteiden ylläpitämistä korostavia kriteerejä. Lapselle tulee mahdollistaa lapsuuden ja nuoruuden yhteisöihin kuulumisen myös sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Lapsen yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin tuetaan sekä arvostetaan ja kunnioitetaan läheisiä lapsen edun mukaisesti. 8. kriteeri korostaa lapsen oikeuksien ja oikeusturvakeinojen merkityksiä lapsen hyvinvoinnille. Lapsella on itsemääräämisoikeus, jota tulee kunnioittaa. 9. kriteeri liittyy varhaiskasvatukseen, opetuksen, terveydenhuollon sekä muiden perus- ja erityistason palveluiden järjestämiseen lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. 10.–12. kriteerit koskevat sijaishuollon päättymistä, jälkihuoltoa ja sijaishuollon suunnitelmallisuutta ja dokumentointia. (Malja ym. 2019, 65–73.)

2.3 Sijaishuollossa olevien nuorten arki ja hyvinvointi tutkimuksissa

Petrelius ym. (2016, 16) esittävät Toby Fattoren, Jan Masonin ja Elizabeth Watsonin vuonna 2009 julkaistun mallin lapsen hyvinvoinnista ja sen ulottuvuuksista. Mallin mukaan lapsen hyvinvoinnin osatekijöitä ovat lapsen kokema turvallisuus, toimijuus ja myönteinen minäkuva, jossa emotionaalisella hyvinvoinnilla ja ihmissuhteiden toimivuudella on oma tärkeä merkityksensä. Laakso (2019, 21–22) puolestaan on esitellyt Wood Marshan ja Selwyn Julien 2017 julkaisemien tutkimustulosten perusteella tehdyn kuvion huostassa olevien lasten määrittelemistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Kuviossa (kuvio 1.) nousevat esiin suhteet, oikeudet, ”resilience building” ja ”recovery”. Laakso (2019, 22) on omaan tutkimukseensa huostassa olevien lasten hyvinvoinnista, ja sijaishuoltoon liittyvistä kokemuksista muodostanut yhteenvedon lapsen keskeisistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista seuraavasti: turvallisuus, suhteet, osallisuus ja vahvistuminen (recovery).

Kuvio 1. Huostassa olevien lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuudet Wood Marshan ja Selwyn Julien tutkimuksen mukaan (Laakso 2019, 22).

Riitta Laakson (2019, 35–38, 48) tutkimuksessa osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), lapset ovat kertoneet omalla äänellään sijaishuollon arjesta ja kokemuksistaan siellä. Tutkimuksessa lapset ja nuoret ovat kertoneet esimerkiksi vähäisestä kahdenkeskisestä ajasta aikuisen kanssa ja toivoivat niitä hetkiä huomattavasti enemmän. Lisäksi tutkimuksessa mukana olleet lapset olivat kertoneet sijaishuoltopaikan ”oudoista” käytännöistä, aikuisen epäoikeudenmukaisesta tai ei-ammattimaisesta käytöksestä, jotka olivat aiheuttaneet turvattomuuden tunteita ja lasta ja nuorta pelottavia tilanteita. Näitä tilanteita tutkimuksen mukaan ovat olleet loukkaava puhe, kiusaamiseksi koettu käyttäytyminen, kiinnipitotilanteissa tapahtuneet ylilyönnit sekä ”oudot” käytännöt kuten lukossa oleva jääkaappi, sisätiloissa olevat kamerat, työntekijäkohtaiset säännöt sekä työntekijän taholta tapahtuva nöyryyttäminen ja kiusaaminen.

Osana 2019 tehtyä kouluterveyskyselyä (4. ja 5- luokka-aste, 8. ja 9- luokka-aste, lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat) toteutettiin tutkimus koskien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksista hyvinvoinnistaan verrattuna kotona asuviin lapsiin ja nuoriin. 2019 sijoitettuna on ollut yhteensä 18 928 lasta ja nuorta, enemmän kuin koskaan aiemmin. Kouluterveyskyselyyn vastasi 70 % sijoitetuista 4. ja 5.luokkalaisista ja 55 % sijoitetuista 8. ja 9. luokkalaisista lapsista ja nuorista. Sijoitettujen lasten ja nuorten elämä eroaa monella tavalla kotona asuvien lasten ja nuorten elämästä. Vain joka kolmas lastensuojelulaitoksessa sijoitettuna ollut lapsi tai nuori koki olevansa tyytyväinen asuinpaikkaansa. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020, 1–2.)

Kouluterveyskyselyssä 2019 on kysytty lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten ja nuorten kokemuksia liikkumisvapauden rajoittamisesta, yhteydenpidon rajoittamisesta ja kiinnipitämisestä. Noin puolet vastanneista sijoitetuista lapsista ja nuorista olivat kokeneet em. toimenpiteitä. 8. ja 9. luokkalaisista kiinnipitämistä oli kokenut 26 %, liikkumisvapauden rajoittamista 38 % ja yhteydenpidon rajoittamista 32 % viimeisen 12 kuukauden aikana. Lisäksi joka kolmas vastanneesta sijoitetusta yläkouluikäisestä oli kokenut rangaistuksen, jonka syytä ei ollut tiennyt ja joka viides vastanneista oli jäänyt ilman ruokaa rangaistuksena jostakin teosta. Yläkouluikäisistä noin joka neljäs koki itsensä yksinäiseksi, yleisimmin lastensuojelulaitoksissa asuvat. Joka kolmannella yläkouluikäisellä oli kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuusoireilua ja myös lukiossa tai ammattikoulussa opiskelevilla sijoitetuilla nuorilla ahdistuneisuusoireilua oli enemmän kuin ikätovereillaan. (Ikonen ym. 2020, 14, 17–18, 21, 27–28.)

On otettava myös huomioon, että kouluterveyskyselyssä aliedustettuina ovat luvattomasti tai luvallisesti poissaolevat lapset ja nuoret sekä he, jotka eivät syystä tai toisesta käy koulua. Lastensuojelulaitoksessa asuvilla nuorilla oli kouluterveyskyselyn mukaan muulla tavoin asuviin nuoriin verrattuna yleisemmin koulu-uupumusta ja luvattomia poissaoloja sieltä. (Ikonen ym. 2020, 14, 21.) Kouluterveyskyselyn tuloksista voidaan todeta, että aina sijaishuoltopaikkojen toimintamenetelmät eivät ole lasten kokemusten mukaan olleet perusteltuja, tai sijaishuoltopaikoissa käytetään luvattomia rangaistusmenetelmiä. Edellä mainittujen tekijöiden merkityksiä sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen on myös tärkeää tutkia.

Laakson tutkimuksen tulosten perusteella lasten ja nuorten hyvinvointi on kuitenkin kohentunut huostassa olon aikana, ja he ovat saaneet kokea myös turvallisuutta, rentoa oloa ja kannustavan kasvuympäristön, jossa heidät on nähty ja ymmärretty. Tuloksista on kuitenkin nähtävissä yksittäisiä turvattomuutta aiheuttaneita tilanteita sijaishuoltoyksiköissä enemmän kuin yhden tai kahden lapsen kertomana. Nämä havainnot korostavat, ettei valvontaa voida jättää lastensuojelulaitosten omavalvonnan varaan ja kehittämistyötä tarvitaan. (Laakso 2019, 73.) Lapsen osallisuus ja kuuleminen tutkimusten avulla on yksi keino tuoda näkyväksi ja kehittämisen kohteeksi tällaisia yksittäisiä tilanteita, joihin tarvitaan muutosta. Opinnäytetyössämme haluamme kiinnittää huomiota myös sijaishuoltopaikkojen arkeen sekä pyrkiä nostamaan esille asioita, joilla on merkitystä luvatta poistumis- ilmiöön työntekijöiden toimintatapojen näkökulmasta.

2.4 Luvatta poistuminen tutkimuksen valossa

”Lasten ja heidän lastensuojelukokemustensa moninaisuutta tavoittelevan, toisenlaisen tietämisen tarve ei tyhjenny milloinkaan” (Pösö 2007, 81).

Virallinen tieto lastensuojelusta on luonteeltaan yleiskatsauksellista, joissa vahvat ja viralliset instituutiot tarkastelevat lastensuojelua omilla ehdoillaan. Virallinen tieto määrittäyty useimmiten julkiseksi totuudeksi. On olemassa myös toisen tiedon käsite. Sillä tarkoitetaan virallista tietoa haastavaa, yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta, ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa lastensuojelua koskevaa tietoa. Virallinen sekä toinen tieto lastensuojelusta on Suomessa puutteellista, ennen kaikkea valtakunnallisesti tilannetta tarkasteltaessa. (Pösö 2007, 81–82.)

Lastensuojelulaki velvoittaa viranomaisia hankkimaan tietoa lapsilta heitä koskevista lastensuojeluasioista ja antamaan mahdollisuuden kertoa omat mielipiteet omaan asiaan liittyen. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:5.1). Viranomaiset ovat myös velvollisia edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia, poistamaan kasvuolojen epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 2:9.1–2). Opinnäytetyömme kuuluu toisen tiedon käsitteen alle, ja tällä tiedolla on merkitystä lastensuojelussa käytössä olevien toimintatapojen kehittämistarpeiden esiin tuomisessa, mutta myös ilmiön laadullisen pohtimisen näkökulmasta. Tarvitsemme edelleen lisää tietoa lasten ja nuorten tarpeista sijaishuollossa. Silloin kun lapsi on karannut, viranomainen pitää tilannetta vaarallisena lapselle, koska hän ei ole siellä missä hänen kuuluisi olla. Lapsi taas voi ajatella olevansa täysin turvassa paikassa, jossa hänen kuuluukin olla. (Sumuvuori 2019, 2.)

Suomessa luvatta poistumista ilmiönä on tutkittu vähän. Tietoperustaa löytyy 2013 tehdystä Lastensuojeluliiton selvityksestä ja 2019 Sami Isoniemen tekemästä väitöskirjasta. Muutoin aiheesta ei löydy viime vuosilta laajempia kotimaisia tutkimuksia. (Westlund 2021.) Lastensuojeluliiton selvitys koskee sijaishuollossa tapahtuneita luvattomia poissaoloja. Selvityksessä mainitaan, että jotkut kunnat keräävät tietoa lasten luvattomista poissaoloista ja käyttävät tietoja oman kunnan sisällä. Jotkut lastensuojelulaitokset keräävät myös tietoja poissaoloista ja raportoivat niistä sijoittajakuntiin. (Lehtonen & Telen 2013, 9.)

Lastensuojeluliiton selvityksen tavoitteena on ollut selvittää ja kuvata luvattomien poissaolojen yleisyyttä, ilmiön taustalla olevia syitä, tapahtumia karkumatkan aikana, laitosten kykyä ja resursseja toimia karkaamistilanteissa sekä eri toimijoiden yhteistyötä. Selvityksessä on kiinnitetty huomiota olemassa oleviin hyviin käytäntöihin. Lisäksi selvityksen perusteella on tehty toimenpide-ehdotuksia palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Hatkassa -selvityksen mukaan karanneiden nuorten toive on ollut, että lapset kohdattaisiin yksilöllisesti ja karkaamiseen johtaneista syistä keskusteltaisiin rajoittamistoimenpiteiden sijaan. Aineisto on kerätty suomalaisista sijaishuoltopaikoista kyselyllä ja se koskee ainoastaan huostaanotettuja lapsia ja nuoria. Selvityksen aineistossa Pohjois-Suomesta (Oulun pohjoispuolelta) vastauksia oli saatu vain kolme (3), muut seitsemänkymmentäkahdeksan vastausta (78) olivat Oulun eteläpuolelta. (Lehtonen & Telen 2013, 5,10,14.)

Sami Isoniemen väitöskirja "Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisiin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta" avaa lastensuojelun viranomaisen ja poliisien välistä yhteistyötä luvattomien poissaolojen selvittämisessä. Väitöskirjasta selviää vuonna 2013–2014 poliisin tiedossa olevien luvatta poistuneiden määrä, joka on tuolloin ollut 6389.

Luku sisältää samojen lasten luvattomia poissaoloja. Luku ei sisällä niitä luvattomia poissaoloja, joissa on tehty virheellinen kirjaus ja niitä tapauksia, joissa tieto ei ole mennyt poliisille asti. (Iso-niemi 2019, 127.) Kyseessä on merkittävä määrä lasten ja nuorten luvatta poistumisia joko sijaishuoltopaikastaan tai kotoaan. On yhteiskunnallisestikin tärkeää tutkia ja selvittää nuorten ja sijaishuoltopaikoissa toimivien työntekijöiden kokemuksia lastensuojelun toimintatavoista, jotka ovat yhteydessä ilmiöön.

Pesäpuu ry:n Hatkassa –hankkeessa (2022–2024) kerätään tietoa nuorten, nuorten läheisten, sijaishuoltopaikkojen ja muiden työntekijöiden kanssa siitä, mistä luvatta poistumisesta on kyse. Hankkeessa kerätyn tiedon avulla on tarkoitus löytää ja luoda uusia toimintamalleja, joilla voidaan vähentää luvatta poistumisia, lisätä nuorten turvallisuutta luvatta poistumisen aikana ja varmistaa, että luvattomalta poissaololta palaaminen hoidettaisiin mahdollisimman hyvin. (Pesäpuu ry. 2022.) Hatkassa –hanke on toteuttanut luvatta poistumista koskevan kyselyn nuorille, joilla on henkilökohtaista kokemusta sijaishuollosta. Kyselyaineisto on kerätty syksyllä 2022. Kyselyssä nuoret ovat vastanneet kysymyksiin luvatta poistumisesta ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kerättyä aineistoa ei ole vielä yleisesti julkaistu.

2.5 Lapsen palauttaminen sijaishuoltopaikkaan

Lastensuojelulaki säättää tavat, joilla lapsen palauttaminen ja kuljetus takaisin sijaishuoltopaikkaan voidaan toteuttaa niin, että lapsen oikeudet ja etu tulevat varmistetuksi Lapsen etsintää ja sijaishuoltopaikkaan palauttamista ei voida tehdä ostopalveluna, kuten ei myöskään sijaishuoltopaikkaan kuljettamista. (Saastamoinen 2020, 355–356, 358.) Viimeistään lapsen olinpaikan selvittyä tulee ratkaista, miten lapsi palautetaan sijaishuoltopaikkaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 11:69a.1). Kuljetus on toteutettava lapselle turvallisesti, hienovaraisesti ja ihmisarvoa kunnioittavasti. Lisäksi on otettava huomioon lapsen tilanne, olosuhteet, yksilölliset tarpeet, lapsen ikä, sukupuoli ja kulttuuritausta sekä kysyttävä lapsen oma mielipide ja otettava se huomioon kuljetusjärjestelyissä. (Saastamoinen 2020, 360.)

Siinä tapauksessa, kun lapsi löydetään toiselta paikkakunnalta, on siellä velvollisuus järjestää lapselle virka-apuna väliaikainen sijaishuoltopaikka, joko oleskelukunnan lastensuojelulaitoksesta tai muu lastensuojelupalveluita järjestävästä yksiköstä. Poliisi ei voi säilyttää luvattomasti poissaole-

vaa lasta tiloissaan. Väliaikaisessa sijaishuoltopaikassa voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä lastensuojelulain mukaisesti. Rajoitustoimenpiteistä täytyy käydä keskustelu lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen kanssa, mutta päätöksen tekee väliaikaiseen sijoituspaikkaan kuuluva hoito- ja kasvatushenkilö. (Saastamoinen 2020, 360–362.)

Luvatta poistuneen lapsen kuljettamisen takaisin sijaishuoltopaikkaan saa tehdä vain lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan vakituisesti kuuluva ja ammatillisesti pätevä henkilö, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu toimivaltainen viranomainen (toisen kunnan sosiaalihuollon viranomainen tai poliisi). Ensisijaisesti on suositeltavaa, että luvatta poistuneen lapsen hakijana on lapselle tai nuorelle tuttu, ammatillisesti pätevä henkilö, koska se lisää lapsen tai nuoren turvallisuudentunnetta. Lapsen tai nuoren kuljettamiseen käytettävää kulkuneuvoa voi ajaa muu kuin lapsen sijaishuoltopaikkaan kuljetusta toteuttava henkilö. (Saastamoinen 2020, 363–364.) Kuljettaminen voi toteutua myös esimerkiksi julkisilla kulkuvälineillä tai taksilla, mutta näissä lapsen tai nuoren henkilötarkastus tai kiinnittäminen ei ole sallittua (StVM 42/2018 vp).

Kun lasta kuljetetaan takaisin sijaishuoltopaikkaan, hänelle voidaan tehdä henkilötarkastus autossa kuljettamisen turvallisuuden varmistamiseksi. Tarkastus on toteutettava, kuten lastensuojelulain 66§ säädetään kuljetuksen toteuttavan henkilön toimesta. Henkilötarkastus on tehtävä kuljetukseen tarkoitettussa autossa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 11:69a.4.) Henkilötarkastus voidaan tehdä ainoastaan siinä tapauksessa, jos tilanteessa on perustellusti syytä epäillä lapsella olevan hallussa jokin lastensuojelulain 65§:n 1 momentin mukainen aine tai esine (Saastamoinen 2020, 367). Lapselta tai nuorelta voidaan ottaa haltuun päihtymistarkoitukseen käytettävät aineet ja niiden käyttöön soveltuvat välineet, sekä aineet ja esineet, joita voidaan käyttää vahingoittamistarkoitukseen lasta tai nuorta itseä tai toista henkilöä kohtaan sekä sellaiset aineet ja esineet, jotka vaarantavat lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai niillä on mahdollisuus vahingoittaa omaisuutta (Lastensuojelulaki 417/2007, 11:65.1).

Kuljetuksen aikana ei voida käyttää lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Laissa 69a§ on erikseen säädetty lyhytaikaisesta kiinnipidosta, joka voidaan toteuttaa autossa kuljetuksen aikana. Tällöin lapsen katsotaan olevan sekavan tai uhkaavan käytöksensä vuoksi vaaraksi itselleen tai toisille, ja kiinnittämisen katsotaan olevan välttämätöntä. Kiinnipito on lopetettava heti, kun sen ei katsota olevan välttämätöntä. Mikäli kuljettamisen aikaisesta kiinnittämisestä on aiheutunut fyysisiä vammoja tai jälkiä, lapsen terveydentila on tutkittava. Terveydentila on tutkittava myös lapsen

omasta pyynnöstä. Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään erikseen rikoslaissa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 11:69a.5.)

Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Häätokeskuslaitos ovat taulukkomuotoisella ohjeellaan (Liite 1) halunneet selkiyttää eri toimijoiden roolia luvatta poissaolevan lapsen tai nuoren palauttamiseksi takaisin sijaishuoltopaikkaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Ohjeet koskevat perhekodista tai lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuneita tai sinne palaamatta jättäneitä lapsia. Ohje kuvaa viranomaisille sekä sijaishuollon henkilökunnalle kuuluvat tehtävät tilanteen ratkaisemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.)

2.6 Miksi lapset ja nuoret eivät pysy ”kotonaan”?

Lapsi altistuu ja altistaa itseään monenlaisille vaaroille luvattomien poissaolojen aikana. Hän voi kokea erityyppistä väkivaltaa tai hyväksikäyttöä, käyttää päihteitä tai tehdä rikoksia. Seuraukset voivat olla välittömiä, mutta myös hyvin kauaskantoisia lapsen elämään ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Yleensä sijoitetulla lapsella on jo ennestään näitä hyvinvointia, turvallista kasvua ja kehitystä vaarantavia kokemuksia. (Sumuvuori 2019, 1.) Huonosti hoidettu tai tarpeeton ennakoimaton siirtymä, kuten Känkäinen (2009, 272) luvatta poistumista kuvaa, aiheuttaa inhimillistä kärsimystä ja taloudellisia kustannuksia. Huolella hoidettuna ennakoimaton siirtymäkin voi olla käännteentekevä, korjaava ja uutta luova muutoskohta. Nuori tarvitsee aikuisen tukea omiin kehityksellisiin pohdintoihin, joissa etsitään omaa yksilöllisyyttä ja omia rajoja, nuoren oikeuksien, mahdollisuuksien ja rajoitusten välillä. Se on nuorelle jatkuva ja haastava tehtävä.

Syitä luvattomiin poissaoloihin ovat esimerkiksi päihteet, luottamuksellisten suhteiden puuttuminen, kokemus siitä, että lapsi ei saa tarpeita vastaavia palveluita, sijaishuoltopaikan lainvastaiset säännöt tai toimintakäytännöt, asiaton kohtelu sijaishuoltopaikassa tai että sijaishuolto on muutoin järjestetty epäasiallisesti. Lapsen sitoutuminen sijaishuoltoon on esimerkiksi näistä syistä haastavaa, ja siksi sosiaalityöntekijä on velvoitettu huolehtimaan lapsen hoidon ja huolenpidon laadusta ja siitä, että se vastaa lapsen tarpeita. (Saastamoinen 2020, 357.) Lapsella on oikeus saada tavata omaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää ja keskustella muiden läsnä olematta häntä itseään koskevista ja sijaishuollon toteuttamisesta koskevista asioista (Lastensuojelulaki 417/2007 10:53.2).

Luvatta poistumiset liittyvät hylkäämiskokemuksiin, jännityksen etsimiseen, ensikertalaisuuteen, trauma- tai ahdistusperäisiin syihin, addiktioihin tai kapinointiin. Hylkäämiskokemuksiin liittyväna luvatta poistumisessa voi olla kysymys: ”Olenko minä tärkeä?”, ”Hylätäänkö minut, kun toimin tällä tavalla?”. Lapsi tai nuori pohtii ihmissuhteiden merkityksiä. Jännityksen etsiminen ja ensikertalaisuus voi kirjoittajien mukaan viitata lapsen tai nuoren kokemaan tylsyyteen arjessa kaiken kokemansa jälkeen. Murrosiässä voi tulla tarve ottaa suurempia riskejä, koska aivojen mielihyvakeskuksessa tapahtuu muutoksia. Lapset ja nuoret voivat myös ikään kuin ajatella luvatta poistumisen kuuluvan sijaishuoltoon ja tekevät sitä muiden mukana, joskus jopa joukossa päämääränä ”lähteä huvittelemaan”. (Sudenlehti & Soisalo 2019.)

Luvatta poistumisten syynä voi olla myös traumat. Lapsen tai nuoren kokema trauma aktivoituu, ja siitä syntyneiden oireiden vuoksi tulee tarve paeta tilannetta ja sen sietämättömyyttä. Turtuneisuus on yksi traumaattisen stressin oire, ja se saa lapsen tai nuoren karkaamaan vain tunteakseen olevansa elossa. Addiktioiden vuoksi lapsella tai nuorella on opportunistinen tarve addiktion tyydyttämiseen, eli hän ei niinkään pakene vaan menee jotakin, sillä hetkellä parempaa vaihtoehtoa kohti. Impulssikontrolli ja itsesäätelykyky ovat usein heikkoja sijoitetuilla nuorilla, koska ne eivät ole kehittyneet ihmissuhteissa, joka on niiden kehittymisen vähimmäisedellytys. Kapinoitsijat eivät ole hyväksyneet omaa sijoitustaan tai yksikön toimintaa. Lasta ja nuorta vaivaavat tiukat säännöt, ärsyttävät aikuiset ja se, että kotiin ei ole lupa mennä. Näissä tilanteissa on tarkasteltava yksikön hoitologiikkaa, henkilökuntaa, rajoja ja sitä onko lapsella tai nuorella mahdollisuus liittyä vertaisryhmäänsä. (Sudenlehti & Soisalo 2019.) Hatkassa -selvityksessä raportoidun sijaishuoltoyksiköille tehdyn kyselyn vastauksissa näkyi, että lasten luvattomien poissaolojen yleisin syy on kavereihin liittyvät tekijät (Lehtonen & Telen 2013, 19). Lapsella tai nuorella voi olla myös huoli sisaruksista tai vanhemmista. (Sudenlehti & Soisalo 2019.)

Huostaanoton tarkoituksen ja syiden selittäminen lapselle ja nuorelle voi olla niin puutteellista, ettei sopeutumista yksikköön tapahdu. Kiireellä hoidettu sijoitus tai lapsen tai nuoren kyvyttömyys ottaa vastaan tietoa sijoituksen syistä, voivat vaikuttaa sopeutumattomuuteen. Myös lapsen tai nuoren ja vanhempien vastustus huostaanoton aikana aiheuttaa luvatta poistumisia. (Sudenlehti & Soisalo 2019.)

Lapsilähtöinen palveluiden järjestäminen sijaishuollossa nousee tärkeäksi näkökulmaksi, kun halutaan vähentää luvatta poistumisia sijaishuoltopaikoista. Lapsi tulee nähdä arvokkaana ja hänen

elämänvaiheensa ja ihmissuhteet ainutkertaisina. On otettava huomioon lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ydintarpeet, kehityksen vaiheet ja ikäkauden mukaiset tarpeet yhdenvertaisesti muiden samaa ikäluokkaa olevien lasten kanssa sekä huomioitava kunkin lapsen yksilölliset tarpeet. Vanhempien tarpeet ja lapsen tarpeet on myös erotettava toisistaan. Sijaishuollon järjestämisen keskiössä on aina lapsi. Hyvän vuorovaikutuksen ja sujuvan arjen nähdään vaikuttavan olennaisesti lapsen kehitykseen ja ne myös korjaavat sitä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022.)

3 TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sijaishuoltopaikkojen hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimintaperiaatteita ja -käytäntöjä silloin, kun lapsi tai nuori poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta tai ei palaa takaisin luvalliselta poissaololta. Tarkoituksena on käyttäen tutkimusmenetelmänä ryhmähaastattelua, tuottaa tietoa kuvaamalla lastensuojeluyksiköiden toimintatapoja ennen kuin nuori on poistunut luvatta sijaishuoltopaikasta, toimintatapoja luvatta poistumisen aikana sekä toimintatapoja, kun nuori palaa takaisin sijaishuoltopaikkaan. Hyödynnämme ryhmähaastattelussamme Pesäpuu ry:n Hatkassa -hankkeen kyselyn vastauksia, koskien 13–17-vuotiaiden nuorten sijaishuoltopaikasta luvatta poistumisia ja siihen liittyviä tekijöitä.

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä laadullinen tutkimusaineisto haastattelemalla hoito- ja kasvatushenkilökuntaa. Tavoitteena on lisätä haastattelun avulla ymmärrystä siitä, kuinka sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilökunta toimii silloin, kun lapsi tai nuori päättää poistua luvatta sijaishuoltopaikasta tai ei tule sinne takaisin sovitulta menolta. Ryhmähaastattelulla saatujen tutkimustulosten tavoitteena on lisätä tietoa organisaation ja yksittäisten työntekijöiden toimintakäytännöistä nuorten luvatta poistumisissa ja siihen liittyvistä tekijöistä. Tavoitteena on myös lisätä organisaation ja sijaishuoltoyksiköiden työntekijöiden tietämystä sen omista toimintatavoista.

Tutkimuskysymyksemme on: Miten sijaishuollon hoito- ja kasvatushenkilökunta kuvaavat omia toimintatapojaan ajalta ennen kuin nuori poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta, luvatta poistumisen aikana sekä nuoren palatessa takaisin sijaishuoltopaikkaan?

Tutkimuksen avulla voidaan tehdä näkyväksi hyviä toimintatapoja ilmiöön liittyen, mutta myös kerätä aineistoa, jonka avulla organisaatio voi kehittää sijaishuoltopaikkojen arkea lapsilähtöisemmäksi. Luvatta poistumisesta ilmiönä ei ole juurikaan kotimaista tutkimusta tehty, joten aihe on tärkeä ja ajankohtainen. Tutkimus voi antaa myös syvempää tietoa Hatkassa-hankkeelle (2022–2024), joka kerää tietoa ilmiöstä Suomessa (Pesäpuu ry 2022).

Tavoitteemme on, että tekemämme tutkimuksen tulokset tukevat sitä kehitystyötä, jota tarvitaan yhteistyöhön nuorten luvatta poistumisen aikana niin lastensuojelun sijaishuoltopaikoissa kuin myös sen kanssa lastensuojelupalveluissa toimivien yhteistyötahojen kanssa. Tutkimus antaa

ajankohtaista tietoa siitä, miten hoito- ja kasvatushenkilökunta tällä hetkellä toimivat, kun nuori lähtee luvatta sijaishuoltopaikasta tai jättää tulematta takaisin sijaishuoltopaikkaan sekä mitä muita tekijöitä ilmiöön liittyy. Tavoitteemme on tutkimuksemme kautta tuottaa sellaista tietoa sijaishuoltoon, jolla parannetaan ja kehitetään asiakastyökäytäntöjä. Sellaisten keinojen löytäminen, joilla saadaan lasten ja nuorten sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiset vähenemään ja joilla nuoret tavoitettaisiin mahdollisimman pian ollessaan luvattomasti pois, on etsittävä aktiivisesti laadukkaan ja lapsen etua suojelevan sijaishuollon toteuttamiseksi.

Opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksemme tavoitteena on kehittää jokaisen omaa sosiaalialan kompetenssiosaamista. Näitä kompetensseja ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto 2023.) Tekemämme opinnäytetyön kautta kasvatamme osaamistamme erityisesti kahdessa seuraavassa kompetenssissa:

Asiakastyön osaaminen: Tätä opinnäytetyötä tehtäessä opimme tavan olla mukana työelämän kanssa kehittämässä asiakastyötä. Ensin on tutkittava ilmiötä, jotta saamme tietoa kehittämistyön pohjaksi, tietoperustaksi. Ratkaisumallit lasten ja nuorten luvatta poistumisten vähentämiseksi ovat tärkeitä, koska suomalaisessa lastensuojelussa ollaan siirtymässä laitosmaisesta toiminnasta enemmän avopalveluita tuottavien palveluiden piiriin. Lastensuojelun avopalveluiden piirissä olevien nuorten rajoittaminen on lainsäädännön puitteissa vaikeampaa. Jos nuoria ei saada kiinnittämään sijaishuoltoon ja yhteistyöhön palveluiden toteuttamiseksi, muutoksen myötä luvatta poistumiset voivat edelleen lisääntyä. Tämän ongelman ratkaisemiseksi tehtävä yhteistyö niin nuorten itsensä kuin myös työelämän toimijoiden kanssa lisää omaa ammatillista osaamistamme, jota tarvitsemme työskennellessämme tulevaisuudessa sosionomin työtehtävissä.

Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen: Tämä aihe sekä siitä tehtävä tutkimusluontoinen opinnäytetyö tukevat ammatillista kasvuamme ja kehitystämme. Opimme tutkimustyön kautta tunnistamaan erilaisia toimintatapoja lastensuojelutyössä sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen tai sinne palaamatta jättämiseen liittyen. Opimme kriittisesti arvioimaan mitä lastensuojelun asiakastyössä tulisi kehittää, ja mitä olemassa olevia hyviä käytänteitä on. Tutkimustyön avulla voimme löytää keinoja ja suunnan, mihin hoito- ja kasvatushenkilökunnan työskentelyä tulisi ohjata lastensuojelulaitoksessa.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA TOTEUTUS

Tutkimuksemme toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä tehtävällä ryhmähaastattelulla. Ryhmähaastattelu tehtiin kahdessa Pohjois-Suomessa sijaitsevassa sijaishuoltopaikassa ja sen tarkoituksena on selvittää sijaishuoltopaikkojen toimintatapoja nuorten poistuesssa luvatta sijaishuoltopaikastaan. Haastattelu toteutettiin Microsoft Teamsin välityksellä ja se tallennettiin tutkimuksessa käytettäväksi aineistoksi.

4.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen tutkimuksen avulla halutaan ymmärtää kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Laadullisella tutkimuksella kerätään tietoa, joka kuvailee aihetta mittaamisen sijasta. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi mielikuvat, mielipiteet ja näkökulmat. Laadullista tutkimusta voidaan toteuttaa monella erilaisella menetelmällä. Tutkimuksella halutaan tuottaa kaikki mahdollinen tieto tutkittavasta aiheesta, mikä antaakin siihen osallistujille tilaa omien näkökulmien, kokemuksen, ajatuksien sekä tunteiden esiin tuomiselle. Laadullinen tutkimus antaa mahdollisuuden siihen, että tutkittavien ääni pääsee parhaalla mahdollisella tavalla esille. Tutkimukseen osallistujiksi valitaan aina henkilöitä, joilta löytyy selkeästi sanottavaa tutkivasta aiheesta. (Tuomi & Sarjajärvi 2018, 55–56.)

Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella halutaan usein ymmärtää tutkimuskohdetta, esimerkiksi asiakasta tai yritystä, ja tämän avulla selittää erilaisten päätösten sekä käyttäytymisen syitä. Menetelmässä keskitytäänkin yleensä pieneen määrään tapauksia. Tapausten avulla saatu aineisto halutaan analysoida mahdollisimman tarkasti, eikä tilastollisiin yleistyksiin näin ollen pyritä ollenkaan. Tutkimusta tehdessä hyödynnetään psykologian sekä muiden käyttäytymistieteiden oppeja, mikä antaa tutkimukseen osallistujalle vapauksia siihen vastaamiseksi. Kun tutkimuksella saadaan taltioitua kohderyhmän tarpeet, odotukset, arvot tai asenteet, saadaan yleensä hyödyllistä tietoa uuden kehittämiseksi. Laadullinen tutkimus sopii lisäksi hyvin vaihtoehtoisten toimintatapojen etsimiseen ja sosiaalisten ongelmien tutkimiseen. Menetelmä antaa myös aina hyvät mahdollisuudet erilaisten jatkotutkimusten toteuttamiselle. (Heikkilä 2014, 15–16.)

Laadullisen tutkimuksen käyttäminen tutkimustapana liittyy läheisesti käyttäytymis-, kasvatus- ja sosiaalitieteisiin, markkinointiin, ekologiaan sekä terveydenhuoltoon, joissa tutkittavan ilmiön ominaisuuksia mitataan usein laadullisilla muuttujilla. Pyrkimyksenä on saada vastauksia kysymyksiin: miten, miksi ja millainen. (Holopainen & Pulkkinen 2014, 30.)

4.2 Ryhmähaastattelu

Haastattelua pidetään yleisenä tapana tuottaa tutkimusaineistoa. Vaikka erilaisia haastattelutapoja on paljon, tutkimusta varten tehty haastattelu on aina eri asia kuin esimerkiksi journalistisesti tai työpaikalla toteutettu haastattelu. Tutkimushaastattelun tavoite on aina tuottaa uutta tietoa sekä aineistoa tutkimusongelmaan vastaamiseksi. Yksittäiselle ihmiselle toteutettavan haastattelun sijaan on toisinaan perusteltua koota yhteen ryhmä tutkimusaiheen kannalta luotettavia henkilöitä pohtimaan aihetta. Uuden tiedon tuottamiseksi ryhmäkeskusteluissa ei olekaan olennaista yksittäinen vastaus tai tieto, vaan ryhmän yhdessä vuorovaikutuksessa etenevä aiheen käsittely, jossa erimielisyyksiä ilmaistaan ja sovitellaan, sekä muotoillaan aiheesta yhteistä näkemystä tämän pohjalta. (Hyvärinen, Suoninen & Vuori, 2022.)

Ryhmähaastattelu on haastattelumenetelmä, jossa paikalla on samaan aikaan useita henkilöitä. Tavoitteena on saada aikaan keskustelua haastattelijaa kiinnostavista teemoista. Ryhmähaastattelu on toimiva menetelmä, kun haastattelijaa kiinnostaa saada tietoonsa tutkittavien yhteinen näkemys tutkittavasta aiheesta. Haastattelussa huomio halutaan kiinnittää koko ryhmään, mutta tarvittaessa kysymyksiä voidaan kohdentaa myös yksittäisille osallistujille. Haastattelijan tehtävä on keskustelun ohjaaminen ja pitäminen haluttujen teemojen sisällä. Keskustelun ohjaamisen lisäksi haastattelijan tulee tukea haastateltavien aktiivista keskinäistä vuorovaikutusta ja saada tämän avulla mahdollisimman monet erilaiset näkökulmat esiin aiheesta. (Puusa 2011, 84–85.)

Ryhmähaastattelun katsotaan tuottavan aineistoa tehokkaammin kuin yksilöhaastattelu. Ryhmähaastattelun käyttämisen yhtenä syynä pidetäänkin sen taloudellisuutta. Taloudellisuuden lisäksi ryhmähaastattelu kertoo usein ryhmän toimintatavoista. Haastattelun avulla voidaan tutkia, miten ryhmässä esitetään ja perustellaan mielipiteitä, ilmaistaan erimielisyyksiä sekä neuvotellaan näkemyksistä. Ryhmähaastattelun vahvuutena pidetäänkin sitä, että vapaalla keskustelulla ja toisten puheenvuorojen kommentoinnilla saadaan aikaan tutkittavasta aiheesta monipuolinen aineisto. Haastattelussa halutaan mahdollistaa kaikkien osallistuminen arviointiin. Ryhmän dynamiikkaan

vaikuttavat tekijät voivat vaikuttaa keskustelun kulkuun joko positiivisella tai negatiivisella tavalla. Vahvat voimakkaasti esiin tuodut mielipiteet voivat vaikuttaa negatiivisesti joidenkin osallistujien haluun osallistua keskusteluun, kun taas niiden puuttuminen voi myös vähentää aiheen käsittelyä monipuolisesti. Tällaisissa tilanteissa suureen merkitykseen nousee haastattelun toteuttajan kyky ohjata keskustelua, ettei se jää junnaamaan paikoilleen, vaan mahdollistaa aiheen monipuolisen käsittelyn kaikkien osallistujien näkökulmat huomioiden. (Pietilä 2017, 114–116.)

Haastattelussa käsiteltävien teemojen maksimimäärä on kuusi aihetta, mutta yleensä haastattelu on hyvä rajoittaa 3–4 aiheen käsittelyyn monipuolisten ja hyvien vastauksien saamiseksi. Monesti haastattelun toteuttamisessa käytetään kahta haastattelijaa, joista toinen keskittyy tarvittavan tekniikan ja muistiinpanojen tekemiseen tilanteesta ja toinen haastattelun ohjaamiseen. Ryhmähaastattelun on koettukin toimivan oivallisena tiedon tuottajana kehittämiseen painottuvissa tutkimuksissa, missä mahdollisuuksien mukaan luodaan kohteisiin uusia työmenetelmiä tai toimintaohjeita. Toteutettu ryhmän keskustelu antaa lisäksi tietoa haastatteluun osallistuneiden keskinäisistä suhteista, sanattomasta viestinnästä, vuorovaikutuksesta, normeista, säännöistä sekä rooleista, jotka saattavat olla uusien toimintamallien kehittämistyössä olennaisempia kuin yksilöhaastatteluilla saatu tieto. (Vilka 2021, 76–78.)

Opinnäytetyönä toteutettu ryhmähaastattelu hoito- ja kasvatushenkilökunnalle järjestettiin Microsoft Teamsin välityksellä, jolla tallensimme haastattelun. Käytimme Oulun ammattikorkeakoulun Microsoft Teams –ohjelmaa, koska se on käytössä myös organisaatiossa ja haastateltavalla henkilökunnalla oli helppo osallistua haastatteluun sen välityksellä. Tallensimme haastattelun myös tietokoneen puheentallennusohjelmalla äänitallenteeksi. Haastateltavat valikoituivat sovitun haastattelupäivän perusteella, jolloin työvuorossa oleva henkilökunta osallistui ryhmähaastatteluun.

Tutkimukseen osallistuneet työntekijät työskentelevät sijaishuollon erityisyksiköissä sekä vaativaa laitoshoidon toteuttavissa sijaishuoltoyksiköissä. Haastatteluun valittujen yksiköiden henkilökunta on työskennellyt lastensuojelussa lähtökohtaisesti pitkään, jonka takia he olivat hyvä ja ammattitaitoinen ryhmä osallistumaan sijaishuollossa tapahtuvia luvattomia poissaoloja koskevaan ryhmähaastatteluun. Tutkimukseen liittyvän ryhmähaastattelun tukena käytimme Pesäpuun ry:n Hatkassa –hankkeen tekemän kyselyn vastauksia, josta keräsimme vastauksia 13–18-vuotiaiden nuorten kertomista osatekijöistä ja syistä, jotka ovat johtaneet luvatta poistumiseen sijaishuoltopaikastaan. Haimme ennen ryhmähaastattelua tutkimusluvan Pesäpuu ry:ltä saadaksemme Hatkassa –hankkeen kyselyn aineiston käyttöömmemme.

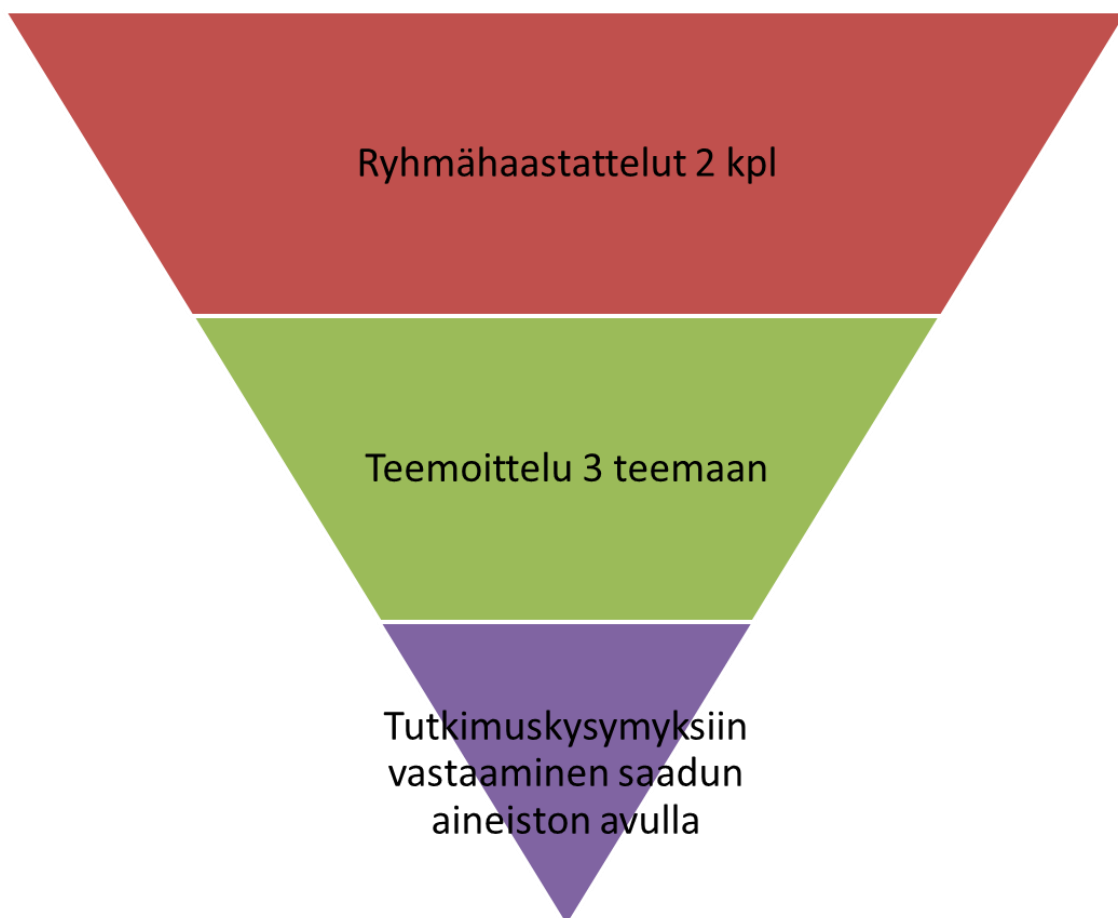
Viikko ennen ryhmähaastattelua niille yksiköiden hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluville, jotka ovat haastattelupäivänä työvuoressa, lähetettiin sähköpostiviesti (Liite 3) tutkimuksesta. Viesti sisälsi tutkimustiedotteen (Liite 4), josta käy ilmi tutkimuksen aihe ja tarkoitus, haastattelurungon (Liite 2), tietosuojaselosteen (Liite 5), suostumuslomakkeen (Liite 6) sekä tutkijoiden yhteystiedot. Tiedot auttoivat haastateltavia valmistautumaan haastatteluun, ja he pystyivät ennakkoon miettimään omia kokemuksiaan aiheesta. Etukäteen annettu tieto helpottaa haastattelutilanteessa esitettyihin kysymyksiin vastaamista. Tutkimustiedotteessa kerrottiin lisäksi, että opinnäytetyömme valmistuttua heillä on mahdollisuus tutustua opinnäytetyöhön ja tutkimuksen tuloksiin. Opinnäytetyön valmistumisesta ilmoitetaan haastatteluun osallistuneille.

Haastattelu eteni kolmen ennalta määritellyn teeman mukaisesti (Liite 2): hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimintatavat ennen karkaamista, karkaamisen aikana sekä karkaamisen jälkeen. Poimimme Hatkassa –hankkeen kyselyaineistosta 13–17-vuotiaiden nuorten vastauksia liittyen sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen ja sinne palaamatta jättämiseen. Teemoittemme Hatkassa –hankkeen kyselyaineiston vastaukset kolmen edellä mainitun teeman alle. Hatkassa –hankkeen kyselyn vastauksia hyödyntämällä saimme nuorten oman äänen kuuluviin, ja heidät osalliseksi haastatteluun. Lisäksi meillä oli apukysymyksiä sen varalle, että keskustelu ei etene tai on tarpeen auttaa haastateltavia heidän puheenvuoroissaan. Haastattelujen puheenjohtajana toimi yksi tutkimuksen tekijöistä. Puheenjohtaja ohjasi keskustelua asetettujen teemojen mukaisesti pääkysymysten sekä apukysymysten avulla käyttäen tukenaan Pesäpuu ry:n Hatkassa –hankkeen kyselyn vastauksia.

4.1 Tutkimuksen aineiston analysointi

Tutkimuksessa halutaan saada paljon aineistoa, ja sen keräämisen jälkeen tavoitteena on tuottaa sen pohjalta uutta tietoa. Aineiston analyysillä halutaan tiivistää saatua tietoa, ja järjestellä se järkevästi tulkittavaan muotoon. Aineistosta esiin nousevista havainnoista halutaan tehdä yleistyksiä ja päätelmiä tutkittavasta aiheesta. Aineisto jaetaan usein sen käsittelyvaiheessa erilaisten teemojen mukaan vastauksien selkiyttämiseksi. Samaa tarkoittavat asiat kerätään teemojensa mukaisesti saman aihealueen alle, jossa pohditaan, mitä uutta aiheesta nousee esille tutkimuksen kautta. (Vehkalahti 2014, 47–48.)

Opinnäytetyömme on tutkimusluontoinen, ja se toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineiston analysointi tehtiin laadullisen aineiston analyysin mukaisesti. Analysoimme aineiston teemoittelemalla. Teemoittelussa aineistosta etsitään sitä yhdistäviä (tai erottavia) aiheita, jotka järjestetään teemoittain eli kootaan kunkin teeman alle kustakin aineistosta ne kohdat, joissa ko. aiheesta puhutaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b). Teemat, joiden mukaan kokosimme vastaukset, ovat haastattelumme pääteemoina toimineet kokonaisuudet, jotka ovat: aika ennen karkaamista, toiminta karkaamisen aikana sekä aika karkaamisen jälkeen. Seuraava taulukko kuvaa prosessin etenemistä tutkimuksemme mukaisesti:

Aineiston analysointi on aina tutkijoiden tehtävää omaa työtä. Analysointia tehtäessä se jaetaan usein eri vaiheisiin. Ensimmäisestä vaiheesta tutkijan täytyy tuntea saatu aineisto kokonaisuudessaan tutustumalla siihen sekä siihen liittyviin käsitteisiin teorian pohjalta. Tutkijoiden tuntiessa aineiston sisällön, he jatkavat seuraavaksi sen karkeaan jaotteluun. Tässä vaiheessa usein myös tutkimustehtävää sekä siihen liittyviä käsitteitä tarkennetaan, jota käytetään avuksi aineiston luokittelussa eteenpäin selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Seuraavaksi saatuja tietoja puolletaan tai

horjutetaan esiin nousseiden havaintojen perusteella. Lopuksi tehdään aiheesta esiin nousseita tulkintoja tai johtopäätöksiä tutkimuksen toteuttamisesta. (Metsämuuronen 2008, 70–71.) Opinnäytetyössämme aineiston teemoittelun jälkeen tuomme esiin tutkimuksesta tulokset sekä esitämme johtopäätökset, joilla vastaamme tutkimuskysymykseemme.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Haastattelulla tarkoitetaan aina vuorovaikutustilannetta, vaikka sen toteutuksessa käytettäisiin strukturoituja, suunniteltuja tai avoimia kysymyksiä. Haastattelun toteuttaja sekä siihen osallistujat toimivat aina suhteessa toisiinsa. Haastattelusta saatu aineisto sekä materiaali on aina haastattelijan sekä haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua. Aineistoa litteroidessa tulee aina käydä läpi kaikki asiat, mitä haastattelussa sanotaan, että vältetään jättämästä pois oleellista tietoa tutkimuksen kannalta. Tuloksia analysoidessa tulee ottaa huomioon haastattelutilanteen näkökulma siitä, kuinka luotettava tai epäluotettava tilanne on pystytty luomaan vastauksien saamiseksi haluttuun aiheeseen. Tutkijan tulee lisäksi pohtia haastattelutilannetta, miten haastattelija on vaikuttanut omalla toiminnallaan haastateltavien henkilöiden vastauksiin ja arvioida saadun tiedon luonnetta sekä luotettavuutta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 40–42.)

Haastattelijan tulee pystyä luottamaan siihen, että vastaajat puhuvat totta. Tärkeää on myös muodostaa kuva siitä, että haastattelija on ymmärtänyt haastateltavien vastaukset oikein. Useat samankaltaiset vastaukset tukevat tietoa tutkimuksesta haluttuihin asioihin, mikä lisää sen luotettavuutta. Luottamuksen rakentaminen haastattelijan ja haastateltavan välille onkin hyvän sekä luotettavan tiedon saamisen edellytys. Haastattelijan on pystyttävä kertomaan totuudenmukaisesti haastattelun tarkoituksesta, ja osoitettava aitoa kiinnostusta haastateltaviin ja heidän vastauksiinsa. Tämän avulla saadaankin usein lisättyä haastattelutilanteen tunnelmaa helpommaksi siihen osallistujien näkökulmasta, mikä lisää vastauksien todenperäisyyttä ja luotettavuutta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 40–42.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös hyvän tutkimussuunnitelman tekeminen, tutkimusasetelman sopivuus aiheelle sekä huolellinen raportointi tuloksista. Laadullisessa tutkimuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sen luotettavuuteen, jonka määrittelyssä käytetäänkin usein validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Validiteetilla tarkoitetaan tehdyn tutkimuksen pätevyyttä eli onko se perusteellisesti tehty, ja ovatko siitä saadut tulokset sekä johtopäätökset oikeita. Reliabiliteetilla

taas tarkoitetaan tutkimustulosten toistettavuutta tehtäessä myöhempiä tutkimuksia. (Tuomi & Sarjajärvi 2018, 135–136.)

4.3 Lastensuojeluun kohdistuva tutkimus

Opinnäytetyömme aihe koskettaa haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä ja heidän hyvinvointiaan sijaishuollossa. Lastensuojelu on pakotettu salassapitoon ja vaitioloon. Kriittiselle katseelle on kuitenkin altistuttava, jotta kyky avoimuuteen ja joustavuuteen tulisi mahdolliseksi. Vallan ja velvoitteiden taakse voi olla helppoa piiloutua. Väärinkäytösten ja julkisen vastuun laiminlyönnin näkyväksi tekeminen ajantasaisella ja kriittisellä tarkastelulla sekä epäkohtien avoimella käsittelyllä on lastensuojelun kehittymisen näkökulmasta isossa merkityksessä. Salassapitovelvoite aiheuttaa lastensuojeluun tehtävälle tutkimukselle myös tutkimuseettisiä haasteita. (Pekkarinen 2015, 269.) Tämän vuoksi emme opinnäytetyössämme voi kysyä suoraan nuorilta itseltään, vaikka tutkimus koskeekin nuoriin kohdistuvia toimenpiteitä.

Tunteiden huomioiminen lastensuojelun käytäntöjen tutkimisessa on tärkeää. Tutkija pohtii tutkittavien ilmiöiden välisiä suhteita, sekä miten omat tunteet vaikuttavat tulkintoihin, joita tutkimuksessa tehdään. Päätös lastensuojeluun liittyvästä tutkimuksesta edellyttää motiivien ja tunteiden tarkastelua. On huomattavasti helpompaa karttaa vaikeimpia aiheita tai käyttää sellaisia käsitteitä, jotka himmentävät joskus karuakin todellisuutta. (Pekkarinen 2015, 276–277.) Pahasta vaikeneminen, sen kieltäminen ja pois selittäminen ei tuo apua niille, joiden elämää tutkitaan (Granfelt 2006, 132). Lastensuojelua koskevat aiheet voivat koskettaa ja liikuttaa monella tapaa. Hatkassa -hankkeen kyselyn aineiston hyödyntäminen ryhmähaastattelussa tuo tutkijat lähelle myös nuoria.

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdimme omaa käsitystämme siitä, mitä on hyvä lapsuus ja nuoruus sijaishuoltopaikassa, ja mikä on käsityksemme sijoitetuista nuorista ja lastensuojelutyöstä. Joudumme kriittisesti arvioimaan, kuinka säilytämme työntekijöiden näkökulmat ja kokemukset tehdessämme jäsenystä ja tulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. Eteemme voi tulla kysymyksiä esimerkiksi siitä, miten toimimme, jos työntekijä kertoo sellaisista toimintatavoista, joihin olisi puututtava. Näitä voivat olla esimerkiksi väärinkäytökset tai epäammattillinen kohtelu sijaishuoltopaikassa tai muualla lapsen kasvuympäristössä. Tutkimuksen aikana voimme olla tilanteessa, jossa on mietittävä miten ja kenen kanssa refleктоimme haastattelusta esiin nousevia ja mahdollisesti mieltämme askarrut-

tamaan jääneitä asioita, jotta tietoturva ja lastensuojelutyöhön liittyvä salassapitovelvollisuus voidaan turvata. Ryhmähaastattelussa käytämme Oulun ammattikorkeakoulun Teams -ohjelmaa hoito- ja kasvatushenkilökunnan tietosuojan turvaamiseksi. Haastattelutallennetta eivät kuuntele muut kuin opinnäytetyöntekijät. Ainoastaan tutkimuksen tuloksista raportoidaan organisaatiolle niin, että haastateltavien anonymiteetti säilyy.

Haimme tutkimuslupaa opinnäytetyöllemme, koska aihe on ajankohtainen, ja se on lähtöisin lastensuojelulaitoksen omasta halusta ja tarpeesta tutkia omia toimintakäytäntöjään sijaishuoltopaikoissa liittyen luvatta poistumisiin. Opinnäytetyömme raportointivaiheessa pohdimme, miten tutkimustulokset auttavat kehittämään organisaation sijaishuoltopaikkojen toimintaa. Opinnäytetyömme johtopäätösten kautta saattaa olla mahdollista auttaa toimintatapojen muutosta suuntaan, jolla on merkitystä poissaolojen vähenemiseen, ja vastata näin sijaishuoltopaikoista luvatta poistumisten aiheuttamiin haasteisiin lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi.

4.4 Tutkijoiden sidonnaisuuden vaikutukset tutkittavaan aiheeseen

Tutkimuksessa sidonnaisuudella tarkoitetaan jotain yhteyttä entuudestaan tutkittavaan aiheeseen/ilmioon. Sidonnaisuus voi liittyä työhön tai olla henkilökohtaista. Yleisiä tutkijan työhön liittyviä sidonnaisuuksia ovat lahjat, tutkimukseen saatu rahoitus tai toiminta asiantuntijatehtävissä. Henkilökohtaisia sidonnaisuuksia ovat esimerkiksi sukulaisuus tai yrityksen omistukseen liittyvät asiat. Tavallisesti sidonnaisuuksien ajatellaan olevan pelkästään taloudellisia asioita, mutta sidonnaisuudeksi määritellään myös työsuhteessa oleminen, koska tällöin työntekijä sitoutuu työnantajansa asettamien arvojen sekä strategioiden noudattamiseen. (Louhiala, 2018.)

Tutkimuksen toteuttamisessa sidonnaisuus aiheuttaa eturistiriitoja. Eturistiriidalla tarkoitetaan olosuhteista tulevaa riskiä sille, että asiantuntijan näkemykseen tehdä objektiivisia päätöksiä vaikuttaa oma ja läheisen hyöty tilanteesta tai yrityksen asettama toissijainen tavoite. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan hyvän tieteellisen käytännön – ohjeessa sanotaan, että tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset sidonnaisuudet ilmoitetaan asianomaisille ja tutkimukseen osallistujille, sekä raportoidaan tarkasti tuloksia julkistettaessa. Ohjeen mukaisesti tutkijoiden tulee lisäksi pidättäytyä kaikista tutkimukseen ja tieteeseen liittyvistä arviointi- ja päätöksentekotilanteista, joissa on syytä epäillä heidän olevan esteellisiä. Tutkijan sidonnaisuuksien ja eturistiriitojen läpinäkyvyys on tärkeää ottaa huomioon tutkimuksen toteuttamisessa aina, jotta yhteiskunnan sekä kansalaisten luottamus tieteeseen säilyisi. (Louhiala, 2018)

Tätä opinnäytetyötä tekevällä opiskelijalla on sidonnaisuuksia tutkimuksen kohteeseen. Sidonnaisuudella voi olla merkitystä hoito- ja kasvatushenkilökunnan vastauksiin haastattelutilanteessa. Päädyimme tutkimuksen toteuttamisessa ratkaisuun, jossa opiskelija, jolla on sidoksia tutkimuksen kohteeseen voi olla paikalla haastattelun toteutuksessa. Tutun työntekijän läsnäolo tutkimuksen toteutuksessa voi lisätä hoito- ja kasvatushenkilöstön luottamusta siihen, että tutkimukseen on turvallista osallistua ja haastattelussa voi kertoa avoimesti kysyttävistä asioista. Opinnäytetyönä tekemämme ryhmähaastattelu on yksi tapa tutkia ja sen myötä kehittää organisaation toimintaa, ja silloin tutkijan sidonnaisuus haastateltaviin ei ole mielestämme este haastattelutilanteessa mukana olemiselle. Opiskelija, jolla on sidoksia haastateltaviin, toimii ryhmähaastattelun aikana pienemässä roolissa tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi. Haastattelutilannetta johtavat tuolloin kaksi muuta opiskelijaa. Tulosten analysointivaiheeseen osallistuvat kaikki kolme opiskelijaa. On kuitenkin tärkeää huomioida aineiston analysointivaiheessa, ettei sidonnaisuus vaikuta tutkimuksesta saatuihin johtopäätöksiin. Tässä meitä auttaa se, että kahdella muulla opiskelijalla ei ole sidoksia tutkimuksen kohteeseen eikä haastateltaviin. Mahdollisista sidonnaisuuden aiheuttamista vaikutuksista tutkimuksen toteutus- ja analysointivaiheisiin raportoidaan opinnäytetyön pohdintaosiossa.

4.5 Toteutus

Ryhmähaastatteluiden aikataulutus ja sopiminen sijaishuollon hektisessä arjessa tuotti haasteita, mutta saimme sovittua haastatteluajat, joihin pääsi mahdollisimman moni osallistumaan. Haastatteluihin osallistui yhteensä 15 hoito- ja kasvatustalouden ammattilaista, yksi heistä oli mukana osan haastattelusta. Saimme mielestämme riittävän luotettavan aineiston käyttöömmä tätä tutkimusta varten.

Teemahaastattelut toteutettiin opinnäytetyönsuunnitelman mukaisesti Teamsin välityksellä. Internetiyhteydet haastoivat meitä haastattelutilanteissa. Yhteys oli välillä huono, joka esti kameroiden käytön sekä välillä myös puhe oli epäselvää. Tila, jossa hoito- ja kasvatushenkilöstö olivat haastattelun aikana ei ollut häiriötön. Kamerayhteyden puuttuessa keskustelu oli vapaata, eikä haastattelijalla ollut mahdollisuuksia ohjata riittävästi puheenvuoroja haastateltavien välillä. Tiedot henkilöt aloittivat kysymykseen vastaamisen. Myös hiljaisemmat haastateltavat kertoivat omia mielipiteitään, vaikka jotkut henkilöt kertoivat mielipiteitään muita enemmän. Tiedostettuna riskinä oli, että

ryhmähaastattelua tehdessä etäyhteyksin tietoa ja mielipiteitä voi haastateltavilla jäädä kertomatta. Pienemmissä ryhmissä toteutettu haastattelu saattaisi toimia tämältyyppisesti toteutetussa haastattelussa paremmin. Silloin myös hiljaisemmilla yksilöillä olisi mahdollisuus kertoa ajatuksistaan.

Saimme aineiston, joka vastasi tutkimuskysymykseemme. Kaikilla haastatteluun osallistujilla oli mahdollisuus olla vastaamatta esittämiimme kysymyksiin näin halutessaan. Aineiston kesto oli yhteensä 1 h 58 min. Internetyhteyksiä hyödynnettäessä tulisi mahdollisuuksien mukaan etukäteen varmistua siitä, että yhteys toimii myös kameroiden ollessa päällä.

Yksi opinnäytetyöntekijöistä kuului toisen sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilöstöön ja näin ollen hän toimi taustalla haastattelua toteuttaessa. Tällä haluttiin minimoida haastattelijan tuomat vaikutukset haastateltavien vastauksiin. Onnistuimme roolijaoissa hyvin ja haastattelut etenivät selkeästi. Vastaukset olivat laajasti yhteiskunnan ja lastensuojelulaitoksen toimintaa kuvaavia, joissa kerrottiin toimivia toimintatapoja ja -menetelmiä sekä kehittämisen aiheita. Tutun haastattelijan läsnäolo saattoi jopa lisätä heidän turvallisuudentunnettansa haastatteluun osallistumisessa sekä kysymyksiin vastatessa. Toisaalta sillä saattoi olla vaikutusta siihen, että osa haastateltavista oli varovaisempia olemaan äänessä.

Vastapainona esiin nostamillamme haasteille, koimme mielestämme toisen haastattelun onnistuneen hyvin, vaikka siihen saimme vähemmän haastateltavia. Liian pienellä osallistujamäärällä saatuihin vastauksiin riskinä on vastauksien luotettavuus, koska hoito- ja kasvatushenkilöstön koko oli paljon enemmän kuin haastatteluun osallistuneiden henkilöiden määrä. Haastateltaessa pientä ryhmää meille haastatteliijoille tuli tunne, että kaikki joutuivat oikeasti keskittymään haastattelun kulkuun ja haastateltavat halusivat tuoda mielipiteitään esiin aktiivisemmin kuin isossa ryhmässä. Pienen ryhmän haastattelu saattoi vaikuttaa haastateltaviin siten, ettei yksilö halua tai uskalla olla vastaamatta, koska haluaa antaa saman panoksen kuin muut osallistujat. Haastattelijoina pidimme tätä kuitenkin ainoastaan positiivisena asiana, millä oli hyvä vaikutus keskusteluun haastattelun teemoista ja sieltä esiin nousseisiin vastauksiin. Saimme mielestämme riittävän kattavan ja monipuoliset vastaukset toteuttamissamme haastatteluista.

5 RYHMÄHAASTATTELUN TULOKSET

Ryhmähaastatteluita toteutettiin yhteensä kaksi. Niihin osallistui kahden eri lastensuojeluyksikön hoito- ja kasvatushenkilökunnasta yhteensä 15 henkilöä. Haastatteluissa edettiin kyselyrunгон (LIITE 2) mukaisesti. Teemoittelimme haastattelujen tulokset kolmeen teemaan; ennen luvatta poistumista, luvatta poistumisen aikana sekä luvatta poistumisen jälkeen. Analysoimme vastauksia tarkemmin luvussa 6. Tehdyt haastattelut on toteutettu kevään 2023 aikana.

5.1 TEEMA 1. Toimintatavat ennen lapsen luvattonta poistumista

Toisessa sijaishuoltoyksikössä koettiin ennakointi hyvin hankalana, jopa ylitsempääsemättömän vaikeana. Erään haastateltavan mukaan keinoja ”ei ole minkäänlaisia”. Jonkinlaisiksi keinoiksi koettiin samantyyppisen mielekkään tekemisen keksimistä kuten nuorisotiloissa.

”Mutta tämä on enemmänkin fantasia-ajattelua, koska ollaan sijaisyksikössä ja siellä ollaan tietystä syystä. Vaikea lähteä rakentamaan pilvilinnoja” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Lähinnä keskusteluiden kautta, esimerkiksi kertomalla maailman vaaroista pyritään ehkäisemään intoa hatkaamiseen.

Kysyttäessä nuorten oikeuksien vaikuttavuudesta henkilökunnan toimintatapoihin, koettiin, että nykyinen lastensuojelulaki on muuttanut menoa turhan paljon vapaampaan suuntaan, ja rajattomuutta esiintyy huomattavasti enemmän kuin ennen. Selkeästi oltiin sen kannalla, että nuorten osallistamista päivittäiseen toimintaan ja sitä kautta sijaishuoltopaikkaan kiinnittymistä tulee tukea. Haastattelussa kerrottiin, että nuorille tehdään viikko-ohjelma, jonka mukaan arjessa toimitaan.

”Paljon yhteistä tekemistä, paljon yhdessäoloa ja paljon vanhemmuutta. Ja tän vanhemmuuden kautta kovempaa kannustusta” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Toimintamallit luvatta poistumista edeltävällä hetkellä vaihtelevat haastateltavien kertoman mukaan, nuoresta ja tilanteesta riippuen. Yleisesti tehokkaaksi keinoksi koettiin erilaiset keskustelut, joiden kautta koitetaan saada nuori jäämään yksikköön. Joko suoraan nuoren kanssa keskustelemalla ennen hatkausyritystä tai sitten yksikön lähialueelta.

”Ollaan lähdetty sitten autolla perään ja saatu ne auton kyytiin puhumalla ja vakuuttelemalla, että ei sinne hatkaan kannata lähteä” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Myös uuden nuoren tullessa keskustellaan asioista ja käydään läpi, mitkä olisivat nuoren omia toiveita. Miten voidaan tukea sitä, ettei nuori lähde omille teilleen. Yhtenä toimintamallina pyrittiin ”antamaan siimaa” ja tukea esimerkiksi kuljettamalla kavereille ja hakemalla pois, ettei nuorelle tule tarvetta lähteä omin luvuin.

Yhtenä keinona nähtiin perusrajoituskeinot, kasvatukselliseen syyhyn perustuva yhden päivän rajoitus. Jos koetaan, että tilanne on sellainen,

”Että lapsella on vasta päättynyt tai päättymässä liikkumisvapaudenrajoitus, ja nähdään, että se on selkeästi lähdössä heti kun rajoitus päättyy. Tällaisissa tapauksissa käytetty kasvatuksellisesti, että ei oo päästetty liikkumaan ilman ohjaajaa kylille eikä mihinkään muuallekaan. On katsottu se ilta siinä, kun on selkeästi ollut niin villi se olemus, että on selkeästi haluttanut lähteä.” (Ryhmähaastattelut, 2023.)

Eräänä keinona käytettiin motivaatiotaulukkoa eli eräänlaista palkitsemissysteemiä. Nuori sai joka viikko jonkin pienen palkinnon, jos hän pysyy viikon yksikössä. Toimintatavan ytimessä on ajatus, että jos on ollut vakavaa päihteidenkäyttöä ja pitkiä luvattomia poistumisia, niin painotetaan että

”Me voidaan lipsua vahingossa tai meille voi käydä lipsus. Mutta me ei oteta sitä maata kaatavana asiana, vaan pääsääntö ja tärkeä asia on se, että palaa tänne ja me nähdään, että on hyvissä voinneissa ja me pystytään sillä tavalla pitämään turvassa.” (Ryhmähaastattelut, 2023.)

Haastateltavat kertoivat, että mikäli tiedetään nuoren käyttävän päihteitä ja saavan niitä joltain tietyltä kaverilta, pyritään luonnollisesti rajoittamaan kontakteja tällaisiin henkilöihin. Toisaalta mikäli kontrollia aletaan liikaa kiristämään, eikä päästetä nuorta liikkumaan mihinkään, usein ajaudutaan siihen tilanteeseen, että nuori jossain vaiheessa lähtee joka tapauksessa. Tämä rikkoo yhteyden ja luottamuksen henkilökuntaa kohtaan, ja sitä on erittäin vaikea saada takaisin varsinkin, kun sen alkuperäinen rakentaminen kestää useita kuukausia.

Haastatteluissa kerrottiin henkilökohtaisen viikko-ohjelman toimivuudesta nuoren arjen mielekkyyden lisäämisessä. Nuori saa itse vaikuttaa siihen, mitä haluaa tehdä. Haastateltava kertoi, että useimmiten nuorten toiveet ovat toteutettavissa olevia asioita. Mieleinen toiminta koettiin toimivaksi

keinoksi kiinnittää nuoria yksikön arjen toimintaan. Joka kuukausi tapahtuva omaohjaajareissu nuoren ja oman ohjaajan kanssa koettiin myös hyväksi toimintatavaksi sitouttaa nuorta yksikköön.

5.2 TEEMA 2. Toimintatavat luvatta poistumisen aikana

Sijaishuoltoyksikön hoito- ja kasvatushenkilöstö kertoivat haastatteluissa toimintatavoistaan silloin, kun nuori poistuu luvatta sijaishuoltoyksiköstä. Heidän vastauksissaan korostui yhteydenpito sijaishuoltoyksikön ja luvatta poistuneen nuoren välillä. Haastateltavat kertoivat myös yhteistyöstä eri viranomaisten välillä sekä toiveistaan ilmiöön liittyvien toimintatapojen muuttumiseen.

Yksi haastateltavista korosti sitä, että luvatta poistuneeseen nuoreen pidetään yhteyttä aktiivisesti. Hän piti tärkeänä, että nuorella on kokemus huolenpidosta ja välittämisestä.

“ – Että se ei ole niinku yhdentekevää, että kun hän täältä karkaa, että mihin menee – – ” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Nuorelle soimitaan, häntä etsitään ja toimitaan yhteistyössä huoltajien kanssa nuoren löytymiseksi. Molemmissa haastatteluissa haastateltavat painottivat toimivansa lastensuojelulain mukaisesti eli nuoren poistuessa luvatta sijaishuoltoyksiköstä, asiasta ilmoitetaan sosiaalipäivystykseen, jossa sosiaalityöntekijä tekee katoamisilmoituksen. Ilmoitusta tehdessä sosiaalityöntekijän kanssa pohditaan, onko nuori hengenvaarassa. Haastateltavien mukaan nuoren etsintä alkaa kuitenkin jo ennen sosiaalipäivystykseen yhteydenottoa. Jos nuorta ei löydy aika pian, tehdään ilmoitus. Haastateltavat kertovat, että lähialueille jalkautuvaa etsintää tehdään jatkuvasti. Jos he yksikössä saavat tietoa nuoresta, he myös lähtevät heti etsimään.

Haastatteluissa nousi esille se, että yleensä nuoret eivät vastaa puhelimeen, vaan yhteydenpito tapahtuu viesteillä. Toisen yksikön haastateltavat kertoivat, että lähettävät viestejä päivittäin useammasta puhelimesta (ohjaajat, sairaanhoitaja, tiimivastaava, reissupuhelin) ja, että viestejä nuorelta tulee kerran päivässä tai kerran kahteen päivään.

“Niillä menee jossain kohtaa hermo, niin sitten ne vastaa, että joo joo että oon kunnossa – – ” (Ryhmähaastattelu, 2023).

Viestien sisältö liittyy haastateltavien mukaan yleensä perusasioihin, että nuori on kunnossa, on syönyt ja on katto pään päällä. Olinpaikastaan nuoret yleensä antavat väärää tietoa. Eräs kommentti kuitenkin oli:

“Jos he on päätöksensä tehnyt, että reissuun on lähdetty, niin silloinhan heitä ei tavoita sillä lailla” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Kommentilla viitattiin soittoihin ja viestittelyyn. Huoltajien kanssa yksiköt tekevät yhteistyötä esimerkiksi niin, että huoltajat antavat tietoja missä nuoren pankkikorttia on käytetty tai erilaisten sijaintisovellusten avulla. Toiset nuoret voivat myös ilmoittaa havainnoistaan luvatta poistuneesta nuoresta.

Toimintatapoihin kuuluu, että nuoren etsintään lähtee samana päivänä vähintään yksi työntekijä, mahdollisuuksien mukaan enemmänkin.

“Jos me tiedetään, niin me lähdetään kyllä saman tien ja ensin katsotaan ne paikat missä tiedetään, että liikkuu ja ja pyritään niinku selvittämään ja ollaan yhteyksissä ja muuta mutta että eipä siinä oikein” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Haastateltavat kertovat, että työntekijät tekevät etsintää myös työajan ulkopuolella.

Haastateltavien mukaan nuoresta pitäisi olla näköhavainto, ennen kuin virka-apupyyntöä voidaan tehdä. Henkilöstön on oltava “passissa” lähistöllä, jossa arvellaan nuoren olevan, jotta näköhavainto saadaan. Jos henkilöstö tulee nähdyksi, nuori lähtee pakoon. Henkilöstöllä ei ole muita vaihtoehtoja kuin yrittää puhua nuorelle.

“– – Että se vaikka kävelee vastaan tuolla jossakin, niin me ei voi tehdä sille muuta kuin yrittää motivoida, että se nousee siihen autoon” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Kiinniottaminen ja pakottaminen on kielletty. Yksi haastateltava kertoi, että työntekijät eivät voi myöskään mennä koputtelemaan asuntojen oviin nuoren löytymiseksi. Ainoa mitä he voivat tehdä, on pysyä perässä, jos nuori liikkuu. Toisessa haastattelussa kuitenkin ilmaistiin toive, ettei työntekijän tarvitsisi mennä omin silmin katsomaan, onko nuori asunnossa vaan poliisi pitäisi saada heti paikalle.

Haastattelussa kerrottiin ajasta, jolloin nuoren sai hakea esimerkiksi jostain asunnosta ja ottaa kiinni. Eräs haastateltava sanoi, että yleensä nuoret olivat olleet kiitollisia siitä, että heidän oli haettu pois.

“Että eikä niillä nuorillakaan sillä ollut mitään niinkö hard feelings jälkeensä, että ne saatto jopa sanoa, että hyvä kun toitte takasi” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Jos nuori pyytää apua tilanteeseensa, hän on haastateltavien mukaan myötämielisempi ja tietää, että yksikössä tehdään tarpeen mukaan tiettyjä asioita kuten puhallutetaan, tehdään seuloja ja henkilötarkastus. Vastentahtoisesti yksikköön tuotu nuori ei yleensä puhu, valehtelee jne. Avoi muus ja yhteistyö riippuu kokonaan siitä tilanteesta, missä nuori hatkassa ollessaan on. Toisessa haastattelussa kerrottiin, että heillä ei ole tiedossa yhtään tapausta luvattoman poissaolon aikaisista väkivaltatilanteista.

Haastateltavat kertoivat, että lapsen oman sosiaalityöntekijän kanssa yhteydenpito on aktiivista. Hänelle ilmoitetaan yhteydenpidot ja jos nuoresta on ollut havaintoja. Haastateltavat kertoivat, että sosiaalipäivystyksessä otetaan tiedot vastaan, mutta sosiaalipäivystyksen ja poliisin kanssa tehtävä yhteistyö takkuaa aika paljon. Poliisilta saatu apu ja tuki koetaan selvästi haasteelliseksi. Virka-apupyynnön tekemisestä siihen, että poliisi saapuu paikalle, kuluu aikaa haastateltavien mukaan liian kauan. Nuori on yleensä ehtinyt jo lähteä pakoon.

Aikaisemmin ennen uutta lastensuojelulakia yhteistyö eri viranomaisten kanssa on yhden haastateltavan mukaan ollut selkeämpää. Sosiaalipäivystys on tehnyt virka-apupyynnön ja nuorella on ollut jatkuva haku päällä. Työntekijät ovat voineet soittaa suoraan hätäkeskukseen ja saada poliisi nopeasti paikalle. Haastateltava kertoo, että tällä hetkellä prosessi etenee niin, että ensin soitetaan päivystävälle sosiaalityöntekijälle luvatta poistumisesta, joka soittaa poliisin kenttäjohtajalle, joka tekee päätöksen, onko poliisille tarvetta ja onko heillä resursseja. Tämä on haastateltavan mukaan vähintään tunnin prosessi. Haastattelussa kerrottiin toive siitä, että lastensuojelulaitoksen rajoittamismahdollisuuksia laajennettaisiin niin, että poliisia ei aina tarvitsisi apuun. Joissain tilanteissa haastateltavan mukaan olisi mahdollista toimia lastensuojelulaitoksen henkilöstön voimin myös laitoksen rajojen ulkopuolella. Tällä hetkellä kiinniottaminen on mahdollista laitoksen rajojen sisäpuolella tai laitoksen autossa. Haastateltava kertoo myös, että kiinniottaminen on mahdollista lain mukaan laitoksen välittömässä läheisyydessä. Tätä ei uskalleta kuitenkaan hyödyntää nuoren kiinniottamiseksi, koska on haasteellista arvioida mitä “välitön läheisyys” tarkoittaa.

Eri puolilla Suomea sosiaalipäivystykset toimivat haastateltavien mukaan hyvin eri tavoin. Joidenkin paikkakuntien sosiaalipäivystykset lähtevät hyvin nihkeästi auttamaan nuorten etsinnässä. Jos-sain ei välttämättä oteta virka-apupyynnöä ollenkaan vastaan, toiset ottavat pyynnön vastaan heti,

toiset haluavat odotella esimerkiksi iltaan asti ennen kuin tekevät virka-apupyynnön poliisille. Jos virka-apu pyyntöä ei ole, kukaan ei voi tehdä mitään ja nuoren on annettava mennä. Eräs haastateltava kommentoi, että virka-apu pyyntö ei tarkoita käytännössä mitään. Haastateltavat toivovat, että sosiaalipäivystysten toimintatavat olisivat samansuuntaiset, virka-apupyynnöt otettaisiin aina vastaan ja että poliisi saataisiin välittömästi apuun. Haastateltavat toivoivat, että heihin luotettaisiin, kun ottavat yhteyttä sosiaalipäivystykseen.

5.3 TEEMA 3. Toimintatavat, kun nuori on palannut sijaishuoltoon luvatta poistumisen jälkeen

Haastatteluun osallistujat kertoivat tulotilanteiden olevan aina erilaisia eli niihin ei yleensä pystytä valmistautumaan samalla tavalla, vaan niissä toimitaan aina tilanteen mukaisesti. Nuoret ovat aina tervetulleita takaisin yksikköön ja vastaanottaminen tapahtuu ystävällisesti sekä toivottaen nuori tervetulleeksi takaisin.

“Halutaan aina luoda tilanteesta sellaisen, että nuorelle pystyttäisiin viestittämään tunne, että hyvä asia kun palasit takaisin yksikköön ja tänne sinun on aina turvallinen tulla” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Tullessa usein tiedustellaan nuorelta missä tämä on ollut, ja mitä on karkureissunsa aikana tehnyt. Tämän jälkeen keskiössä on perustarpeista huolehtiminen eli peseytymisen, riittävän unen sekä ravinnon turvaaminen ennen asioiden selvittämisen aloittamista. Nuoren ollessa päihteiden vaikutuksen alainen on toiminnan lähtökohtana ”pään selvittäminen” ennen kuin asioita käydään läpi. Lämpimällä kohtaamisella palaamistilanteessa koettiin olevan myös positiivinen vaikutus asioiden läpikäymiseen myöhemmin nuoren kanssa karkureissulla tapahtuneista asioista.

Haastateltavien mukaan nuoren historialla on vaikutusta, paljonko henkilökuntaa pyydetään paikalle paluu tilanteeseen sekä kuinka paljon valvontaa nuori tarvitsee yksikköön palattuaan.

“Kohtelun tulee aina olla mahdollisimman inhimillistä, eikä mikään tehtävä toimenpide kuulu olla rangaistus nuorelle omasta toiminnastaan” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Mahdollisesti käytettävillä rajoitustoimenpiteillä pitää olla perusteet, ja niitä käytetään nuoren itsensä sekä yksikössä olevien muiden nuorten suojelemiseksi sekä turvallisuuden varmistamiseksi.

“Aina ajatellaan nuoren parasta ja kannustetaan asioiden hoitamiseen kuntoon, vaikka olisi tullut tehtyä hatkan aikana erilaisia töppäilyjä” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Haastateltavat pitivät käytettäviä toimenpiteitä enemmänkin nuorta tukevina/hoidollisina toimenpiteinä karkaamisen aikana tapahtuneiden asioiden selvittämiseksi.

“Osalle nuorista käytettävät rajoitustoimenpiteet ovat riittäviä ja osalle niiden käyttämisestä ei ole mitään apua” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Haastateltavat kertoivat, että nuorien käytös saattaa karkaamisen jälkeen myös olla haastavampaa, koska he voivat olla ärsyyntyneitä tulleista rajoituksista. Tämä ilmenee mahdollisesti myös yhteistyön puutteena arjessa tai pahimmissa tapauksissa väkivaltaisena käytöksenä. Osa nuorista kokee, ettei tehdyistä rajoitustoimenpiteistä ole heille mitään apua, eivätkä ne ole heille hyväksi.

“Aletaan käyttäytymään itsetuhoisesti ja tahallaan satutetaan itseä, että päästään yksiköstä pois päivystykseen, josta uudelleen karkaaminen on paljon helpompaa kuin yksiköstä” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Toinen puolisko nuorista ymmärtää heidän mukaansa paremmin tulleet rajoitustoimenpiteet ja pitivät niitä välttämättöminä toimenpiteinä uudelleen karkaamisen ehkäisemiseksi.

Haastateltavat kertoivat tilanteiteissä käytettäviä rajoitustoimenpiteitä olevan: liikkumisvapauden rajoittaminen, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, eristäminen sekä kiinnipito.

Haastateltavien vastauksista esiin nousi myös, että nuoren ovat nykypäivänä todella tietoisia omista oikeuksistaan ja usein ovatkin itse ensimmäisenä kertomassa ohjaajille mitä toimenpiteitä he saavat tehdä sekä myös vastaavasti, että miksi ohjaajat eivät saisi nyt toimia kuten ovat teke-mässä.

“Nuorilla on taustalla useita aikaisempia sijoituksia/sijaishuoltopaikkoja, minkä takia tietoa on heille kertynyt paljon asioista” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Yksiköissä esiintyy ajoittain myös tilanteita, joissa nuoret yrittävät tahallaan provosoida ohjaajia omalla käytöksellään, vaikka he tiedostavat ohjaajien toteuttaman toiminnan menevän lainsäädännön puitteissa. Nuoren palatessa yksikköön takaisin ilmoitetaan myös tästä muille viranomaisille, sosiaalityöntekijälle sekä nuoren vanhemmille.

Tiedusteltaessa haastateltavilta onko karkaamisen jälkeen käydyillä keskusteluilla merkitystä nuoren mahdollisiin uudestaan karkaamisiin, vastaukset olivat hyvin kaksijakoisia. Osa vastaajista koki, että näillä ei ole merkitystä, jos nuorella ei ole karkaamisen aikana tapahtunut oikeasti jotain merkittävää esim. hänelle on sattunut vakavia asioita (hyväksikäyttö/väkivalta) tai nuori on käynyt ”pohjalla” esimerkiksi käyttäessään päihteitä.

“Nuoret kyllä lähtevät aina hatkaan uudestaan, mikäli heille itselleen ei ole siellä tapahtunut mitään vakavaa” (Ryhmähaastattelut, 2023).

Toisen puoliskon mukaan keskustelujen merkitystä pidettiin positiivisena ja niillä koettiin olevan selkeästi vaikutusta karkailujen määrään sekä halukkuuteen poistua luvatta yksiköstä, koska nuoret kokivat selkeästi viihtyvänsä yksiköissä.

Ilmiön yleisyydestä käydyssä keskustelussa haastateltavat kertovat ilmiön olevan todella yleinen. Pääsääntöisesti todettiin, että yksiköistä on aina joka hetki ympärivuoden joku nuori karkureissulla. Karkaamisteen määrään koettiin vaikuttavan vuoden aika ja selkeästi yleisimpänä ajankohtana pidettiin kesäaikaa, koska tällöin voidaan oleilla myös ulkona ilman säännöllistä tietoa yöpaikasta. Loppuun haastateltavat nostivat esiin sen, että omalla työskentelyllä oli pystytty vaikuttamaan nuorten halukkuuteen karkailua ja näin ollen useamman nuoren kohdalla karkailua oli saatu väheneämään sekä loppumaan jopa kokonaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme johtopäätökset perustuvat tässä opinnäytetyössä käyttämäämme tietoperustaan sekä kahteen toteuttamaamme teemahaastattelun aineistoon, jossa haastateltavina olivat lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvat ammattihenkilöt. Tavoitteemme oli tuottaa tietoa, joka kertoo sijaishuoltopaikkojen toimintatavoista luvatta poistumisiin liittyen. Kuvasimme mitä tapahtuu ennen kuin nuori poistuu luvatta, luvatta poistumisen aikana sekä nuoren palatessa sijaishuoltopaikkaan.

Tutkimuksemme vahvisti sitä tietoa, että sijaishuoltopaikoista luvatta poistumisia tapahtuu paljon. Niistä ei ole olemassa yhteistä rekisteriä, joten todellista lukumäärää emme voi tarkasti kertoa. Hatkassa -hankkeen kyselyssä 129 vastanneesta nuoresta 83 % on kertonut poistuneensa luvatta sijaishuoltopaikasta. Sami Isoniemen vuonna 2019 tehdyssä väitöskirjassa on kerrottu vuonna 2013–2014 poliisin tiedossa olleiden luvatta poistumisten määrä, joka on ollut tuolloin 6389 (Isoniemi 2019, 127). Opinnäytetyönä toteutetuissa teemahaastatteluissa saimme kuulla sijaishuoltopaikkojen hoito- ja kasvatushenkilökunnalta, että nuoret lähtevät ”hatkaan” usein. Nuoria on viikoittain karkuteillä sijaishuoltopaikoista, joissa haastateltavat työskentelevät. Luvatta poistumis- ilmiö on osa sijaishuollon arkea ja tarvitsee erityishuomiota ja tutkimusta. Haastatteluaineistomme kertoo siitä, että ilmiö kuormittaa sijaishuollon resursseja.

Johtopäätöksenä voimme todeta ja korostaa nuoren kohtaamisen tärkeyttä vaiheessa, jossa nuori muuttaa uuteen sijaishuoltopaikkaan ja alkaa elää uudessa ympäristössä omaa arkeaan. Hoito- ja kasvatushenkilöstöllä on merkityksellinen tehtävä löytää se keino, jolla nuoreen saadaan rakennettua luottamuksellinen vuorovaikutussuhde silloinkin, kun nuoren historia näkyy monin tavoin hänen käyttäytymisessään ja olemuksessaan.

Huolestuttavaa aineiston vastauksissa olivat ajatukset siitä, että nuoret kyllä lähtevät ”hatkaan” jos niin päättävät, eikä hoito- ja kasvatushenkilökunnalla ole mahdollisuuksia tai keinoja heitä estää. Estäminen on negatiivinen ilmaisu, josta tulee helposti mieleen, että pidetään pakolla jossakin, estetään lähtemästä. Estetäänkö nuoria tapaamasta kavereitaan, joka on jokaisen nuoren yksi tärkeimmistä kehitysvaiheista, luoda suhteita muihin ihmisiin. Esimerkiksi Hatkassa -selvityksestä luimme, että kaverit ovat yleisin syy luvatta poistumiseen (Lehtonen & Telen 2013, 19). Luvatta poistumisen syinä nuorten mukaan ystävien edelle menee ainoastaan vapauden kaipuu.

Sijaishuoltopaikassa on oltava nuorelle ainakin yksi luotettava aikuinen, joka tekee mahdolliseksi nuorten hyvinvointia tukevien vertaissuhteiden luomisen ja yhteydenpidon heihin. Teemahaastattelussa tuli esille, että hoito- ja kasvatushenkilökunta tukee nuoren vertaissuhteita ja esimerkiksi viemällä nuorta ystävien luo. Nuorilla tulee olla mahdollisuus tavata vertaisiaan riittävästi, jotta luvatottomat poissaolot vähenisivät.

Hoito- ja kasvatushenkilökunta tarvitsee koulutusta myös itsetutkiskeluun, siihen keitä me itse olemme ja osaammeko toimia ammatillisesti lapsen etua ajatellen. On muistettava nuoren elämään kuuluvat kehitystehtävät, hyväksyttävä ne ja muovattava myös omaa ammatillisia ajattelu- ja toimintatapoja nuoren toimintatapoja kohtaan. Lapsia poistuu luvatta myös omista kodeista, omien huoltajien luota. Lastensuojelutyö vaatii työntekijältä äärimmäistä herkkyyttä ja kykyä olla läsnä lapselle. Sijaishuoltoyksikköön tuleva nuori tarvitsee vierelleen aikuisen, jonka kanssa kokee turvallisuutta ja kenet nuori hyväksyy lähelleen. Nuori ei kiinnity sijaishuoltoon, jos sieltä puuttuu välittämisen ja ymmärryksen ilmapiiri nuoren ja aikuisen välillä.

Hoito- ja kasvatushenkilöstön ammattitaito korostuu itsereflektiossa. Miten minä autan nuorta kasvamaan ja kehittymään ja olenko minä oikea henkilö siihen? Hoito- ja kasvatushenkilöstön on sydämessään nähtävä se ainutlaatuisuus ja hyvä, joka kaikissa lapsissa ja nuorissa on olemassa. Luovuttaminen vie kaiken pohjan lastensuojelutyöstä. Luvatta poistumistilanteissa on pystyttävä osoittamaan nuorelle, että vaikka tämä lähtisi kuinka usein, kukaan ei luovuta tai anna periksi nuoren suhteen.

Hoito- ja kasvatushenkilöstön joustavuus ja ymmärrys nousi myös haastattelussa esille. On osattava antaa anteeksi myös ilman rangaistuksia. Jokainen meistä tekee virheitä, mutta miten sijaishuoltopaikassa asuva nuori voisi oppia omista virheistään kannustavassa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Osa haastateltavista kertoivat lämpimästi kehuista, joita antavat nuorelle, kun tämä tulee takaisin sijaishuoltopaikkaan. Lastensuojelun ammattihenkilön ja nuoren välisen yhteyden löytymisen vaatii ohjaajalta suurta sydäntä. Se vaatii kykyä välittää sellaisia tunteita nuorelle, jotka vähitellen korjaavat niitä hylkäämiskokemuksia, joita nuori on elämässään kokenut. Silloin, kun nuori on luvatta poistunut, hän on tärkeä. Silloin, kun hänet saadaan takaisin sijaishuoltopaikkaan, joko omaehtoisesti tai poliisin tuomana, hän on tervetullut ja hänet otetaan vastaan hyväksyvästi ja ilolla.

Tavoitteemme on luoda sijaishuolto paikasta koti, jota se ei välttämättä koskaan tule olemaan nuorelle. Tavoitteen saavuttamiseksi vaihtoehtoja on vähän, mutta mielestämme toivoa on paljon. On lastensuojelun ammattilaisten tehtävä keksiä keino tukea nuorta nuoruuteen kuuluvissa, normaaleissakin elämänvaiheissa ja tunnekuohuissa, jotka kuuluvat nuoren kasvuun ja kehitykseen.

Nuorella on omaohjaajana aikuinen, jonka kanssa välit ovat lämpimät ja molemminpuolinen tahtotila yhteiseen vuorovaikutukseen. Nuoret saavat itse suunnitella omaa arkeaan mahdollisimman oman näköiseksi, kuitenkin niin, että se tukee nuoren hyvinvointia. Yksilöllinen viikkosuunnitelma on hyvä työkalu nuoren arjen hallintaan ja sijaishuolto paikkaan sitoutumiseen. Nuori saa tavata omia kavereitaan ja ystäviään, se mahdollistetaan ja sitä tuetaan. Nuorella on aina mahdollisuus jutella ja jakaa ajatuksiaan aikuisen kanssa. Lasten arvostus aikuisia kohtaan on ansaittava. Nuorella on omaohjaajansa kanssa joka kuukausi yhteinen päivä, jolloin he tekevät asioita yhdessä.

Hyödynnetään erilaisia palkitsemistapoja silloin, kun nuori ei poistu luvatta esimerkiksi kyseisen viikon aikana. Nuorta kehutaan ja palkitaan, hän saa positiivisia kokemuksia omasta toiminnastaan. Palkinto voi olla aineeton tai aineellinen. Ideoidaan uusia tapoja palkita nuoria hyvistä asioista ja teoista. Käytetään menetelmiä arjessa niin, että hyöty näkyy konkreettisina asioina. Positiivinen palaute ruokkii hyvää ja kasvattaa nuoren itseluottamusta. Sijaishuolto paikassa voi ja pitää tapahtua mukavia asioita. Palkitsemismenetelmien käyttäminen voi vähentää merkittävästi luvatta poistumisia, nuoret pysyvät turvassa ja sijaishuolto paikan resurssit ovat kokonaan käytössä siellä asuvia nuoria varten. Nuorten palkitsemisestä aiheutuvat kulut ovat todennäköisesti pieniä, verrattessa niitä nuorten etsintään meneviin kuluihin, jos tällä tavoin saadaan nuorten karkailua vähentämään.

Yhteistyö eri viranomaisten välillä on monimutkaista ja ongelmallista. Luvatta poistumistilanteissa on eri tahoja toimimassa. Tämän yhteistyön toimimattomuus aiheuttaa sen, että nuoria ei tavoiteta tehokkaasti. Yhteiskunnassa olisi tärkeä keskustella miksi lastensuojelulaitosalueen ulkopuolella ikään kuin hoito- ja kasvatushenkilökunnan ammattitaito loppuu ja vain poliisilla on valta toimia nuoren palauttamiseksi sijaishuolto yksikköön. Byrokratian vähentäminen ja yhteistyömuotojen lisääminen lastensuojelulaitoksen ja poliisin välillä luvatta poistumistilanteissa voisi olla yksi keino silloin, kun hoito- ja kasvatushenkilöstö katsoisi tarpeelliseksi saada viranomaistukea. Tämä hetkisen prosessin hitaus aiheuttaa hoito- ja kasvatushenkilökunnassa toivottomuutta. Osa ilmaisi selkeästi sen, että olisi lapsen edun mukaista, jos hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö

voisi ottaa nuoren kiinni myös lastensuojelulaitoksen ulkopuolella luvatta poistumistilanteissa. Lastensuojelulaitoksen alueella nuoren liikkumista voidaan rajoittaa fyysisin keinoin, ulkopuolella kiinni-
noton voi tehdä ainoastaan poliisi.

Nuoren poistuessa alueelta hän saavuttaa ikään kuin vapauden itselleen. Se on ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että sijaishuoltoyksikön tulisi olla nuoren koti, josta ei tarvitse lähteä luvatta. Kodissa on aikuisia, jotka saavat nuoren jäämään ja tilanteeseen voidaan miettiä ratkaisua yhdessä. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen nuoren ja aikuisen välille on tärkein tavoite sijaishuollolle. Se on alku ja mahdollisuus. Siihen hetkeen pitäisi antaa aikaa ja resursseja.

7 POHDINTA

Opinnäytetyömme on ollut pitkä prosessi. Saimme perehtyä ilmiöön, joka näkyy ja on osa arkea lastensuojelussa. Luvatta poistumistilanteissa osallisena ovat useat eri toimijat, ja prosessi on monimutkainen ja moniulotteinen.

Tutkimuksemme vahvisti sitä tietoa, jota saamme kuulla, mutta jota ei niin paljon tutkita. Opinnäytetyömme lisäsi ymmärrystämme siitä, että tarvitsemme tutkittua tietoa todentamaan lastensuojelun arkea. Tarvitsemme tutkittua tietoa vahvistamaan ymmärrystä mihin resursointia tulisi kohdentaa ja missä kehittämis- ja muutostarpeita on nähtävissä.

Alun perin olisimme halunneet kysyä nuorilta itseltään luvatta poistumisilmiöstä. Tutkimuseettisten periaatteiden ja koulumme ohjeiden mukaisesti emme voineet tehdä tutkimusta erityisen haavoittuvassa asemassa olevilta henkilöiltä tämän opinnäytetyön puitteissa. Tämä hankaloitti suunnittelemaamme prosessia, koska kuka olisi parempi asiantuntija kertomaan omasta tilanteestaan, kuin sijaishuoltoon kuuluva nuori itse. Jouduimme muuttamaan suunnitelmaamme ja kohdistimme tutkimuksemme hoito- ja kasvatushenkilöstöön. Suurena pelkona olikin, onko hoito – ja kasvatushenkilökunnalla tarpeeksi näkemystä aiheesta sekä sen sisällöistä ja ottavatko he huomioon asiaa vain pelkästään työntekijän näkökulmasta, ottamatta huomioon toiminnan vaikutusta sen asiakkaisiin. Tämä pelko osoittautui tehtyjen haastattelujen jälkeen turhaksi ja onnistuimme saamaan hyvän aineiston tutkimuksen toteuttamiseksi.

Tutkijan tehtävänä on tarkastella aihetta kriittisesti ja puolueettomasta näkökulmasta tutkittavaan ilmiöön liittyen. Tässä asiassa onnistuimme tutkimuksessamme hyvin ja saimme nostettua esiin asioita, joita pystytään kehittämään sijaishuollon toiminnassa. Vaikka tutkimuksen toteuttaminen kesti suunniteltua pidempään onnistuimme sen toteuttamisessa hyvin.

Tulokset ovat hyödynnettävissä sijaishuoltopaikkojen toimintaan ja toiminnan kehittämiseen. Löysimme aineistosta sellaisia hyviä ja toimivia toimintatapoja, joita ei tullut esille molemmissa sijaishuoltopaikkoihin tehdyissä haastatteluissa. Haastatteluissa tuli esille myös erilaisia vaikutelmia sijaishuoltopaikkojen toimintatavoista ehkä jopa hoito- ja kasvatushenkilökunnan ajattelutavoista luvatta poistumisilmiötä tarkastellessa, johon on tulevaisuudessa hyvä kiinnittää huomiota aiheesta

tehtävien jatkotutkimuksien aikana. Jatkokehittämisen kannalta tärkeää olisi kysyä lapsilta ja nuorilta itseltään. Emme voi tietää toisen ihmisen subjektiivisesta kokemuksesta ilman kysymistä. Lapset ja nuoret ovat oman itsensä asiantuntijoita siinä, mitä he tarvitsevat omassa ainutlaatuisessa elämäntilanteessaan. Heitä täytyisi auttaa tuomaan ne hyvinvointia rakentavat asiat omaan tietoisuuteen ja tiedoksi meille muille.

Tutkimustamme voi hyödyntää organisaation ja haastatteluun osallistuvien sijaishuoltopaikkojen voimassa olevien toimintatapojen kehittämistyöhön luvatta poistumisten vähentämiseksi. Laaja-alainen vaikuttamis- ja yhteistyö lastensuojelujärjestelmään kuuluvien viranomaisten tai yhteistyökumppanien kanssa olisi tärkeä huomioida jatkossa. Tällä hetkellä luvatta poistumisiin liittyvä yhteydenpito eri viranomaisten välillä näyttyy haasteellisena henkilöstön näkökulmasta. Tekevämmme tutkimus voi antaa lisätietoa Pesäpuun Hatkassa -hankkeelle kehittämistyöhön sijaishuolosta luvatta poistumisten vähentämiseksi.

LÄHTEET

Granfelt, Riitta 2006. Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyiden ja auttamistyön varjojen jäljillä. 2. täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.

Heikkilä, Tarja. 2014. Tilastollinen tutkimus. Porvoo: Bookwell Oy.

Hermunen, Hanna 2021. Lastensuojelun sijaishuollon laatu – onko rahalla väliä? Teoksessa: Viinamäki, Leena (toim.) Kahdeksan ekskursion sosiaalialan eettisiin kysymyksiin. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 25/2021. Lapin ammattikorkeakoulu. Hakupäivä 7.12.2022. https://issuu.com/lapinamk/docs/b_25_2021_viinamaki.

Holopainen, Matti. & Pulkkinen, Pekka. 2014. Tilastolliset menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hyvärinen, Matti, Suoninen, Eero & Vuori, Jaana. 2022. Haastattelut. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Hakupäivä 24.11.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>

Ikonen, Riikka, Eriksson, Pia & Heino, Tarja 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 35/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 12.9.2022, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf.

Isoniemi, Sami 2019. Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. Hakupäivä 26.8.2022. <file:///C:/Users/Elina%20J%C3%A4ms%C3%A4/Downloads/poistumisen%20ja%20sinne%20palaamatta%20j%C3%A4ms%C3%A4minen%20poliisin%20lastensuojeluviranomaiselle.pdf>.

Känkäinen, Päivi 2009. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 264–272.

Laakso, Riitta 2019. ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: PunaMusta Oy.

Lastensuojelulaki 417/2007. Hakupäivä 20.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L11P69a>.

Lehtonen, Irma & Telen, Janne 2013. Hatkassa – Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Hakupäivä 20.5.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf>.

Louhiala, Pekka. 2018. Tutkijan sidonnaisuudet. Vastuullinen tiede – Tutkimusetiikka ja tiede viestintä Suomessa. Hakupäivä 26.11.2022. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/tutkijan-sidonnaisuudet>.

Malja, Marjo, Puustinen-Korhonen, Aila, Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toimitus) 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto. Hakupäivä 26.10.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Metsämuuronen, Jari. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: International Methelp Ky.

Pekkarinen, Elina 2015. Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa: Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.). Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Tampere: Vastapaino, 264–300.

Pesäpuu ry 2022. Hatkassa – Sijaishuoltopaikastaluvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hanke. Hakupäivä 6.10.2022. <https://pesapuu.fi/toiminta/turvallinen-sijaishuolto/hatkassa-sijaishuoltopaikasta-luvatta-poistuminen-ja-sinne-palaamatta-jattaminen-hanke/>.

Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna 2016. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa: Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 13.9.2022, https://www.researchgate.net/profile/Johanna-Hietamaeki/publication/312159285_Tyomenetelmien_kehittamisen_tietopohjan_rakentaminen_ja_arviointitutkimus_lastensuojelussa/links/5873364008ae329d621bc7a2/Tyomenetelmien-kehittamisen-tietopohjan-rakentaminen-ja-arviointitutkimus-lastensuojelussa.pdf#page=6.

Pietilä, Irma. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Tutkimushaastattelun käsikirja. Hyvärinen, Matti., Nikander, Pirjo. & Ruusuvuori, Johanna. (toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Poliisilaki 872/2011. Hakupäivä 27.9.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>.

Puusa, Anu. 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, Anu. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Guadeamus, 84–85

Pösö, Tarja 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa: Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa. 2005. Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Ryhmähaastattelut, 2023.

Räty, Tapio 2019. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 4., uudistettu painos. Keuruu: Edita Publishing Oy.

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2020b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, verkkojulkaisu. Teemoittelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Hakupäivä 4.6.2022. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Saastamoinen, Kati 2020. Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. 2., uudistettu painos. Keuruu: Edita.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2020. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. Helsinki. Hakupäivä 31.5.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Häätokeskuslaitos tiedottavat: Yhteinen toimintaohje selkeyttää vastuita lastensuojelun luvattomissa poissaoloissa. Hakupäivä 8.12.2022. <https://stm.fi/-/yhteinen-toimintaohje-selkeyttaa-vastuita-lastensuojelun-luvattomissa-poissaoloissa>.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Sijaishuolto paikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytännöt, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa. Hakupäivä 8.12.2022. https://stm.fi/documents/1271139/1359574/Virka-apatuluko_FI.pdf/f5eb11ff-c5e0-3f6d-7b5b-3ed67d3adeb1/Virka-apatuluko_FI.pdf?t=1648191073479.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Hakupäivä 26.8.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L2P9>.

StVM 42/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 42/2018 vp. Hakupäivä 10.10.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_42+2018.aspx

Sudenlehti, Jussi & Soisalo, Raul 20.9.2019. Hatkaajaa ei saa hylätä. Suomen psykologinen instituutti. Hakupäivä 6.10.2022. <https://psyk.fi/raulsoisalo/hatkaajaa-ei-saa-hylata/>.

Sumuvuori, Susanna 2019. Integroitu kirjallisuuskatsaus lapsen sijaishuolto paikasta karkaamisen syy- ja riskitekijöihin kohdistuvasta kansainvälisestä tutkimustiedosta. Pro Gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. Hakupäivä 23.9.2022. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117439/SumuvuoriSusanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalian koulutuksen verkosto SOAMK. Sosiaalian tutkinnot ja kompetenssit. Hakupäivä 17.9.2023. <https://www.sosiaalianamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Hakupäivä 21.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa#lapsilahtoisuus%20sijaishuollossa>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anne. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Unicef 2022. Lasten oikeuksien sopimus. Hakupäivä 13.9.2022, <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>.

Vehkalahti, Kimmo. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Oy Finn Lectura Ab.

Vilka, Hanna. 2007. Tutki ja mittaa: Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Vilka, Hanna. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä - Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Westlund, Onni 2021. Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen. Hakupäivä 31.5.2022. <https://onniwestlund.fi/2021/01/24/sijaishuoltopaikasta-luvatta-poistuminen/>.

LIITTEET

Virka-aputaulukko liite 1

Haastattelurunko liite 2

Sähköpostiviesti hoito- ja kasvatushenkilökunnalle liite 3

Tutkimustiedote liite 4

Tietosuojainfo liite 5

Suostumuslomake liite 6

Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa

1. Havainnon tekijänä on sijaishuoltopaikan edustaja

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhehoidin perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomainen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
1.1 Lapsi poistuu luvatta sijais-huoltopaikasta tai jättää palaamatta sinne	Sijaishuoltopaikan edustaja on yhteydessä sijoittajakunnan sosiaalitoimeen (virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys) ja alkaa etsiä lasta.	Ei roolia, ellei tilanne täytä kadonnutta lasta koskevan hälytystehtävän kriteereitä lapseen kohdistuvan konkreettisen ja akuutin henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran vuoksi.	Sosiaalitoimi vastaanottaa tiedon sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneesta tai sinne palaamatta jääneestä lapsesta ja kirjaa asian. Sosiaalitoimi arvioi tilanteen yhdessä sijaishuoltopaikan kanssa ja tekee yhteisen suunnitelman siitä, miten lasta etsitään, minkä jälkeen se ryhtyy toimenpiteisiin tehdyn tilanne- ja riskiarvion pohjalta.	Ei roolia.
1.2 Sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevan lapsen etsintäkuuluttaminen	Ei roolia.	Ei roolia.	Sosiaalitoimi pyytää sijoituspaikkakunnan poliisia etsintäkuuluttamaan (<i>olinpaikka-ilmoitus</i>) sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneen tai sinne palaamatta jättäneen lapsen.	Lapsen etsintäkuuluttaminen Poliisi etsintäkuuluttaa sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneen tai sinne palaamatta jättäneen lapsen, kun sosiaalitoimi on sitä pyytänyt (<i>etsintäkuulutuspyyntö</i>). Sosiaalitoimen pyyntö etsintäkuuluttaa lapsi ei ole sama kuin virka-apupyntö. Etsintäkuulutuspyyntö on poliisille tehty ilmoitus siitä, että sosiaalitoimi haluaa saada kohdistettua etsintäkuulutettavaan lapseen tietyn virkatoimen, joka yksilöidään etsintäkuulutuksessa. Tällaisissa tapauksissa pyydetty virkatoimi on lapsen olinpaikan ilmoittaminen sosiaalitoimelle, jos lapsi tavataan. Passiivinen etsintä Poliisi huomioi lapsesta tehdyn etsintäkuulutuksen toiminnassaan. Poliisin etsintä on <i>passiivista etsintää</i> . Poliisi ei siis etsi lasta aktiivisesti, mutta ilmoittaa sosiaalitoimelle, jos hänet tavataan muun poliisitoiminnan yhteydessä. Poliisissa tehtävät merkinnät Poliisille tehty ilmoitus sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevasta lapsesta edellyttää poliisissa toimenpiteitä. Näistä yleisin on poliisin tietojärjestelmään kirjattava ilmoitus ja siihen liitetty etsintäkuulutus (<i>olinpaikkaetsintäkuulutus</i>). Olinpaikkaetsintäkuulutuksessa pyydetään ottamaan yhteyttä toimivaltaiseen viranomaiseen (<i>sosiaalitoimi</i>), jos lapsi tavataan poliisitoiminnan yhteydessä.
1.3 Luvatta poissa olevan lapsen olinpaikasta saadaan tieto tai vihje	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta on lastensuojelulain (417/2007) pykälän 69 a nojalla ensisijainen toimija lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuneen lapsen etsinnässä ja tavoittelussa. Perhehoitoon sijoitetun lapsen etsinnässä ja tavoittelussa päävastuullisena toimijana on sosiaalitoimi.	Jos hätäkeskukseen tulee tieto sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevan lapsen olinpaikasta, hätäkeskus välittää tiedon löytöpaikan sosiaalipäivystykseen, josta tieto menee tarvittaessa (virka-aikana) lapsen sijoittajakunnan sosiaalitoimeen.	Lapsen löytöpaikan tai oletetun oleskelupaikkakunnan sosiaaliviranomainen on toissijainen toimija lastensuojelulaitoksesta luvatta poissa olevan lapsen etsinnässä ja tavoittelussa. Perhehoitoon sijoitetun lapsen etsinnässä ja tavoittelussa sosiaalitoimi on kuitenkin päävastuullinen toimija. Tavoittelutoimet eivät edellytä eri paikkakuntien sosiaaliviranomaisten välisiä virka-apupyntöjä (sosiaalihuoltolaki [1301/2014] 12 §, lastensuojelulaki [417/2007] 16 §).	Ei roolia.

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhekodin perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomaisen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomaisen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
<p>1.4 Virka-apupyynnön sosiaalitoimelta poliisille lapsen tavoittamiseksi</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi tekee virka-apupyynnön löytöpaikkakunnan poliisilaitokselle. Virka-apupyynnön tehdään siinä vaiheessa, kun lapsikohtaisen riskiarvioinnin perusteella on todennäköistä, että lapsi on vaaraksi itselleen tai muille ja vastustaa sijaishuoltopaikkaan palaamista. Mainittu riskiarviointi on sisällytettävä virka-apupyynnön perusteluihin.</p> <p>Jos kyseessä on perhekodista luvatta poissa oleva lapsi, löytöpaikkakunnan sosiaalitoimen edustajan on oltava fyysisesti paikalla, jotta poliisi voi antaa virka-apua sillä perusteella, että virka-apua pyytävää viranomaisesta estetään suorittamasta virkatehtäviään. Jos kyseessä on lastensuojelulaitoksesta luvatta poissa oleva lapsi, sosiaalitoimen viranomaisen ei tarvitse olla fyysisesti paikalla lapsen löytöpaikassa, jos lastensuojelulaitoksesta on henkilökuntaa paikalla ja poliisi on antanut virka-avusta myönteisen päätöksen.</p> <p>Lastensuojelulaitoksen työsuhteessa olevan henkilön toimivalta määräytyy lastensuojelulain 61. pykälän toisen momentin nojalla. Lastensuojelulain pykälän 69 a ensimmäisen momentin mukaan laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Saman pykälän mukaan laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee lapsen olinpaikan selvityä sopia yhteistyössä lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.</p>	<p>Virka-avun peruste</p> <p>Sosiaalitoimella on oikeus saada poliisilta tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista [812/2000] 22 § ja poliisilaki [872/2011] 9 luku 1 § 1 momentti).</p> <p>Virka-avun tarkoitus</p> <p>Sosiaalitoimen tulee pyytää virka-apua poliisilta, jos sosiaalitoimea estetään suorittamasta virkatehtäviään ja esteen poistaminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä. Poliisilta voi pyytää virka-apua myös silloin, kun sosiaalihuollon viranomaisella on perusteltu syy olettaa, että virkatehtävän suorittaminen tullaan estämään.</p> <p>Virka-avun pyytäminen</p> <p>Lapsen löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi lähettää kirjallisen virka-apupyynnön löytöpaikkakunnan poliisin tilanne- tai johtokeskukseen. Kiireellisessä tilanteessa virka-apupyynnön voidaan tehdä suullisesti, mutta silloin se on vahvistettava myöhemmin kirjallisesti. Virka-apupyynnössä on ilmoitettava perusteet virka-avun pyytämiseksi ja virka-avun pyytäjän tiedot.</p> <p>Virka-apupyynnön voidaan esittää samalla kertaa, kun sosiaalitoimi tekee poliisille etsintäkuulutuspyynnön (ks. kohta 1.2), jos sosiaalitoimella on jo tuolloin tiedossa, että poliisin virka-apu on tarpeen virkatehtävän suorittamiseksi. Asiassa tehdyn virka-apupäätöksen tiedot tallennetaan etsintäkuulutukseen.</p> <p>Virka-apupyynnön selvittäminen</p> <p>Poliisi ratkaisee virka-apupyynnön pyynnössä olevien tietojen perusteella. Poliisi voi pyytää sosiaalitoimelta lisäselvitystä tai täydennystä, jos pyyntö on epäselvä tai siinä ei ole riittävästi tietoja päätöksen tekemiseksi.</p> <p>Virka-apupyynnön sisällytettävä riskiarviointi tai muu perustelu auttaa poliisia saamaan kokonais kuvan virka-avun kohteena olevan lapsen tilanteesta.</p> <p>Virka-apupäätöksen tekeminen ja tiedoksianto</p> <p>Virka-apuasian selvittämisen jälkeen poliisi tekee asiassa virka-apupäätöksen. Poliisin tekemä päätös voi olla joko myönteinen tai kielteinen. Poliisi tekee kielteisen päätöksen silloin, kun virka-apupyynnön on ilmeisen lainvastainen.</p> <p>Virka-apupäätös annetaan tiedoksi sosiaalitoimelle pääsääntöisesti sähköpostitse.</p> <p>Kiireellisessä tilanteessa poliisi voi antaa päätöksen tiedoksi myös suullisesti. Tällöin kirjallinen päätös toimitetaan myöhemmin sähköpostitse tai postitse.</p>
<p>1.5 Virka-aputehtävän laatiminen</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Hätäkeskus vastaanottaa poliisin ERICA-tietojärjestelmään tekemän virka-aputehtävän ja välittää tehtävän poliisipartiolle.</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Poliisi laatii myönteisen virka-apupäätöksen perusteella virka-aputehtävän hätäkeskustietojärjestelmään. Poliisi siirtää tehtävän hätäkeskukseen, joka välittää sen vapaana olevalle poliisipartiolle.</p>

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhekodin perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomainen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
<p>1.6 Lapsen ottaminen säilöön ja hänen huolenpidostaan vastaaminen</p>	<p>Lastensuojelulaitoksen aloittaa kuljetukseen liittyvät järjestelyt yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa (lastensuojelulaki 69 a §).</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Lapsen huolenpidosta vastaa sen kunnan sosiaaliviranomainen, jonka alueelta lapsi on tavoitettu (<i>löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi</i>), kunnes kuljetus sijaishuolto- paikkaan on järjestetty.</p> <p>Sijoittajakunnan sosiaalitoimi voi sopia lastensuojelulaitoksen tai perhekodin kanssa lapsen kuljettamisesta.</p> <p>Lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta löytöpaikkakunnan sijaishuoltoyksikköön kuljetusta odotellessa ei tehdä sijaishuollon muutospäätöksiä.</p>	<p>Säilöön ottaminen poliisissa</p> <p>Henkilön ottaminen säilöön tarkoittaa henkilön ottamista kiinni ja säilyttämistä poliisin säilytystilassa.</p> <p>Poliisilla ei ole toimivaltaa ottaa lasta säilöön sosiaalitoimen tai lastensuojelulaitoksen työntekijän pyynnöstä. Vain lain perusteella kiinniotettu, pidätetty tai vangittu voidaan ottaa säilytettäväksi poliisin säilytystilaan.</p> <p>Lapsen läsnäolovelvollisuus</p> <p>Poliisi voi poliisilain toisen luvun kolmannen pykälän perusteella velvoittaa lapsen olemaan läsnä poliisissa etsintäkuulutuksessa mainittujen toimenpiteiden suorittamisen ajan (<i>etsintäkuulutetun läsnäolovelvollisuus</i>). Jotta lapsi voidaan velvoittaa olemaan läsnä esimerkiksi poliisiasemalla, hänestä tulee olla poliisin tietojärjestelmään laadittu olinpaikkaetsintäkuulutus ja poliisin on tullut tavoittaa hänet oman toimintansa yhteydessä tai häneen liittyvällä poliisi- tai viranomaisella.</p> <p>Lapsen läsnäolovelvollisuus poliisissa voi kestää enintään kuusi tuntia. Läsnäolovelvollisuus ei sisällä oikeutta pitää lasta lukitussa tilassa. Lasta ei säilytetä poliisin säilytystilassa, ellei sille ole toimivalta perustetta.</p> <p>Kiinniotto- ja säilöönottamisperusteet</p> <p>Lapsen säilyttäminen poliisin säilytystilassa edellyttää perustetta ottaa lapsi kiinni. Tällaisia kiinniotto- ja säilytysperusteita voivat olla poliisilain, pakkokeinolaissa (806/2011) tai esitutkintalaissa (805/2011) säädetty kiinniotto-oikeudet. Kyse on tällöin lapsen kiinniottamisesta esimerkiksi</p> <ol style="list-style-type: none"> henkilön suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 2 §) rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 10 §) rikoksen selvittämiseksi, jos lasta epäillään rikoksesta (pakkokeinolaki 2 luku 1 §). <p>Poliisi- ja säilytysperusteet</p> <p>Poliisi voi ottaa lapsen kiinni hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos lapsi ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai lapsesta huolehtia muilla keinoin (poliisilaki 2 luku 2 §).</p> <p>Poliisi voi ottaa lapsen kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi, jos lapsen uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella on perusteltua syytä olettaa tai lapsen aikaisemman käyttäytymisen perusteella on todennäköistä, että lapsi syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle (poliisilaki 2 luku 10 §).</p> <p>Päätöksen poliisin toimivaltuuksien käytöstä tekee tilannetta johtava poliisimies. Päätös perustuu kokonaisarviointiin, jossa poliisi voi tukeutua sosiaalitoimen ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tietoihin lapsen tilanteesta. Poliisin tulee päätöstä tehdessään huomioida lapsen etu.</p> <p>Poliisi pyrkii luovuttamaan lapsen mahdollisimman pian kiinnioton jälkeen sosiaalitoimelle tai lastensuojelulaitoksen työntekijälle, joka kuljettaa lapsen takaisin sijaishuolto- paikkaan.</p>
<p>1.7 Lapsen kuljetus sijaishuolto- paikkaan</p>	<p>Sijaishuolto- paikan edustaja hoitaa luvatta poissa olevan lapsen kuljetuksen yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa (lastensuojelulaki 69 a §).</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Sijoittajakunnan sosiaalihuollon viranomainen vastaa luvatta poissa olevan lapsen kuljettamisen järjestämisestä yhteistyössä sijaishuolto- paikan kanssa.</p>	<p>Poliisilla ei ole roolia lapsen kuljettamisessa sijaishuolto- paikkaan, ellei poliisilta ole pyydetty virka- apua kuljetuksen turvaamiseksi.</p> <p>Poliisi voi antaa sosiaalitoimelle tarpeellista virka- apua muun muassa kuljetusta vastustavan lapsen vastarinnan murtamiseksi ja kuljetuksessa avustamiseksi, jos lapsi vastustaa sosiaalitoimen johdolla tehtävää kuljetusta takaisin sijaishuolto- paikkaan.</p>

2. Lapsen olinpaikka on tiedossa ja hänet on mahdollisesti tavattu, mutta havainnon tekijänä on esimerkiksi hänen vanhempansa tai mikä tahansa muu taho kuin sijaishuoltoipaikka, sosiaalitoimi tai poliisi

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhekodin perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomaisen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
2.1 Vanhempi tai jokin muu taho tietää lapsen olinpaikan ja ilmoittaa siitä hätäkeskukseen, koska lapsi ei lähde vapaaehtoisesti takaisin sijaishuoltoipaikkaan	Ei roolia.	Hätäkeskus välittää tehtävän löytöpaikkakunnan sosiaalitoimelle.	Löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi vastaanottaa hätäkeskuksen välittämän tehtävän löytyneestä lapsesta ja käynnistää tarvittavat toimet lapsen palauttamiseksi sijaishuoltoipaikkaan (ks. kohta 2.2). Sosiaalitoimi vastaa viranomaisen sisäisestä tiedonkultasta, mihin sisältyy ilmoitus sijaishuoltoipaikkaan.	Ei roolia.
2.2 Hätäkeskus ilmoittaa löytyneestä lapsesta sosiaalitoimelle	Sijaishuoltoipaikka saa sosiaalitoimelta tiedon löytyneestä lapsesta. Sijaishuoltoipaikka auttaa sosiaalitoimelta tilannekohtaisen arvion tekemisessä. Ks. sosiaalitoimen sarake.	Ei roolia.	Löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi vastaanottaa hätäkeskuksen välittämän tehtävän löytyneestä lapsesta. Sosiaalitoimi välittää tiedon löytyneestä lapsesta lapsen sijaishuoltoipaikkaan. Löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi ja sijoittajakunnan sosiaalitoimi tekevät tilannekohtaisen arvion yhdessä sijaishuoltoipaikan kanssa ja päättävät, meneekö löytöpaikalle sosiaalitoimi, sijaishuoltoipaikka vai molemmat. Sosiaalitoimi voi sopia lastensuojelulain pykälän 69 a ensimmäisen momentin nojalla lapsen kuljettamisesta sijaishuollosta vastaavan laitoksen kanssa ilman, että sosiaalitoimen tarvitsee lähteä paikan päälle.	Ei roolia.
2.3 Sosiaalitoimi pyytää poliisilta virka-apua, koska sitä estetään suorittamasta virkatehtäväänsä	Ei roolia.	Ei roolia.	Löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi tekee virka-apupyynnön löytöpaikkakunnan poliisilaitokselle, jos sitä estetään suorittamasta virkatehtäväänsä tai sillä on perusteltu syy olettaa, että virkatehtävän suorittaminen tullaan estämään. Kiireellisissä tilanteissa virka-apupyynnön voidaan tehdä suullisesti, mutta silloin se on ilman aiheutonta viivytystä vahvistettava jälkikäteen kirjallisesti. Ks. myös kohta 1.4.	Virka-avun peruste Sosiaalitoimella on oikeus saada poliisilta tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi. Virka-avun tarkoitus Sosiaalitoimen tulee pyytää virka-apua poliisilta, jos sosiaalitoimea estetään suorittamasta virkatehtäväänsä ja esteen poistaminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä. Poliisilta voi pyytää virka-apua myös silloin, kun sosiaalihuollon viranomaisella on perusteltu syy olettaa, että virkatehtävän suorittaminen tullaan estämään. Virka-avun pyytäminen Lapsen löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi lähettää kirjallisen virka-apupyynnön löytöpaikkakunnan poliisin tilanne- tai joutokeskukseen. Kiireellisessä tilanteessa virka-apupyynnön voidaan tehdä suullisesti, mutta silloin se on vahvistettava myöhemmin kirjallisesti. Virka-apupyynnössä on ilmoitettava perusteet virka-avun pyytämiseksi ja virka-avun pyytäjän tiedot. Virka-apupyynnön selvittäminen Poliisi ratkaisee virka-apupyynnön pyynnössä olevien tietojen perusteella. Poliisi voi pyytää sosiaalitoimelta lisäselvitystä tai täydennystä, jos pyynnön on epäselvä tai siinä ei ole riittävästi tietoja päätöksen tekemiseksi. Virka-apupyynnön sisällytettävä riskiarviointi tai muu perustelu auttaa poliisia saamaan kokonaiskuvan virka-avun kohteena olevan lapsen tilanteesta.

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhehoidin	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomainen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
<p>2.4 Poliisin virka-apupäätös</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Ei roolia.</p>	<p>Sosiaalitoimi vastaanottaa poliisin tekemän virka-apupäätöksen.</p>	<p>Virka-apupäätöksen tekeminen ja tiedoksianto Virka-apuasian selvittämisen jälkeen poliisi tekee asiassa virka-apupäätöksen. Poliisin tekemä päätös voi olla joko myönteinen tai kielteinen. Poliisi tekee kielteisen päätöksen silloin, kun virka-apupyyntö on ilmeisen lainvastainen.</p> <p>Virka-apupäätös annetaan tiedoksi sosiaalitoimelle pääsääntöisesti sähköpostitse. Kiireellisessä tilanteessa poliisi voi antaa päätöksen tiedoksi myös suullisesti. Tällöin kirjallinen päätös toimitetaan myöhemmin sähköpostitse tai postitse.</p> <p>Virka-avun antaminen Virka-avun antaminen edellyttää, että toimivaltaista viranomaista (<i>sosiaalitoimi</i>) estetään hoitamasta virkatehtäviään. Jos toimivaltainen viranomainen tai sen tehtävää lain nojalla toteuttava taho ei ole paikalla, sitä ei voida estää suorittamasta virkatehtäviään. Tästä syystä sosiaalitoimen tai lastensuojelulaitoksen työntekijän läsnäolo on edellytys virka-avun antamiselle.</p> <p>Virka-apu yksityiselle Poliisi ei anna yksityiselle toimijalle (<i>lastensuojelulaitos</i> tai <i>sijaishuoltopaikka</i>) virka-apua, koska yksityisellä toimijalla ei ole oikeutta pyytää poliisilta virka-apua eivätkä poliisilain yhdeksännen luvun ensimmäisen pykälän toisessa momentissa säädetyt edellytykset yksityiselle annettavasta virka-avusta täyty.</p>

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomaisen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
2.5 Lapsen ottaminen säilöön ja hänen huolenpidostaan vastaaminen	Perhekoti tai lastensuojelulaitos voi sopia lapsen kuljettamisesta yhdessä sosiaalitoimen kanssa (ks. kohta 1.6).	Ei roolia.	Lapsen huolenpidosta vastaa sen kunnan sosiaaliviranomainen, jonka alueelta lapsi on tavoitettu (<i>löytöpaikkakunnan sosiaalitoimi</i>), kunnes kuljetus sijaishuoltopaikkaan on järjestetty. Väliaikaisesta huolenpidosta ei tehdä sijaishuollon muutospäätöstä. Sosiaalitoimi voi sopia lastensuojelulaitoksen tai perhehoidon kanssa lapsen kuljettamisesta.	Säilöön ottaminen poliisissa Henkilön ottaminen säilöön tarkoittaa henkilön ottamista kiinni ja säilyttämistä poliisin säilytystilassa. Poliisilla ei ole toimivaltuutta ottaa lasta säilöön sosiaalitoimen tai lastensuojelulaitoksen työntekijän pyynnöstä. Vain lain perusteella kiinniotettu, pidätetty tai vangittu voidaan ottaa säilytettäväksi poliisin säilytystilaan. Lapsen läsnäolovelvollisuus Poliisi voi poliisilain toisen luvun kolmannen pykälän perusteella velvoittaa lapsen olemaan läsnä poliisissa etsintäkuulutuksessa mainittujen toimenpiteiden suorittamisen ajan. Jotta lapsi voidaan velvoittaa olemaan läsnä esimerkiksi poliisiasemalla, hänestä tulee olla poliisin tietojärjestelmään laadittu olinpaikkaetsintäkuulutus ja poliisin on tullut tavoittaa hänet oman toimintansa yhteydessä tai häneen liittyvällä poliisitehtävällä. Lapsen läsnäolovelvollisuus poliisissa voi kestää enintään kuusi tuntia. Läsnäolovelvollisuus ei sisällä oikeutta pitää lasta lukitusta tilassa. Lasta ei säilytetä poliisin säilytystilassa, ellei sille ole toimivaltaperustetta. Kiinniotto- ja säilöönottamisperusteet Lapsen säilyttäminen poliisin säilytystilassa edellyttää perustetta ottaa lapsi kiinni. Tällaisia kiinniotto- ja säilytysperusteita voivat olla poliisilaisissa, pakkokeinolaissa tai esitutkintalaissa säädetyt kiinniotto-oikeudet. Kyse on tällöin lapsen kiinniottamisesta esimerkiksi a. henkilön suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 2 §) b. rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 10 §) c. rikoksen selvittämiseksi, jos lasta epäillään rikoksesta (pakkokeinolaki 2 luku 1 §). Poliisitehtävä ja poliisin toimivaltuudet Poliisi voi ottaa kiinni lapsen hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos lapsi ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai lapsesta huolehtia muilla keinoin (poliisilaki 2 luku 2 §). Poliisi voi ottaa lapsen kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi, jos lapsen uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella on perusteltua syytä olettaa tai lapsen aikaisemman käyttäytymisen perusteella on todennäköistä, että lapsi syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle (poliisilaki 2 luku 10 §). Päätöksen poliisin toimivaltuuksien käytöstä tekee tilannetta johtava poliisimies. Päätös perustuu kokonaisarviointiin, jossa poliisi voi tukeutua sosiaalitoimen ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tietoihin lapsen tilanteesta. Poliisin tulee päätöstä tehdessään huomioida lapsen etu. Poliisi pyrkii luovuttamaan lapsen mahdollisimman pian kiinnioton jälkeen sosiaalitoimelle tai lastensuojelulaitoksen työntekijälle, joka kuljettaa lapsen takaisin sijaishuoltopaikkaan.
2.6 Lapsen kuljetus sijaishuoltopaikkaan	Sijaishuoltopaikan edustaja voi sopia lapsen kuljettamisesta yhdessä sosiaalitoimen kanssa (ks. kohta 1.7).	Ei roolia.	Sosiaalihuollon viranomainen (<i>sosiaalitoimi</i>) vastaa luvatta poissa olevan lapsen kuljetuksen järjestämisestä yhteistyössä sijaishuoltopaikan kanssa.	Poliisilla ei ole roolia lapsen kuljettamisessa sijaishuoltopaikkaan, ellei poliisilta ole pyydetty virka-apua kuljetuksen turvaamiseksi. Poliisi voi antaa sosiaalitoimelle tarpeellista virka-apua muun muassa kuljetusta vastustavan lapsen vastarinnan murtamiseksi ja kuljetuksessa avustamiseksi, jos lapsi vastustaa sosiaalitoimen johdolla tehtävää kuljetusta takaisin sijaishuoltopaikkaan.

3. Lapsi tavoitetaan poliisitoiminnan yhteydessä

Kuvaus	Lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai perhehoitaja	Hätäkeskus	Sosiaalitoimi eli sosiaalihuollon viranomainen (lapsen sijoittajakunnan lastensuojeluviranomainen ja virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystys)	Poliisi
3.1 Etsintäkuulutettu lapsi tavoitetaan poliisitoiminnan yhteydessä	Ei roolia.	Laatii poliisin erillisestä pyynnöstä tehtävän ERICA-tietojärjestelmään.	Vastaanottaa poliisin ilmoituksen tavoitetusta lapsesta.	<p>Poliisi ilmoittaa lapsen löytymisestä suoraan löytöpaikkakunnan sosiaalitoimelle.</p> <p>Poliisi laatii oma-aloitteisen tehtävän tai pyytää hätäkeskusta kirjaamaan poliisille lapsen löytymistä koskevan tehtävän hätäkeskustietojärjestelmään.</p>
3.2 Poliisin tavoittaman lapsen säilöön ottaminen ja hänen huolenpidostaan vastaaminen	Sijaishuoltopaikka aloittaa kuljetukseen liittyvät järjestelyt yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa.	Ei roolia.	<p>Lapsen huolenpidosta vastaa sen kunnan sosiaaliviranomainen, jonka alueelta lapsi on tavoitettu, kunnes kuljetus sijaishuoltopaikkaan on järjestetty.</p> <p>Sosiaalitoimi voi sopia lapsen kuljettamisesta sijaishuoltopaikan kanssa.</p>	<p>Säilöön ottaminen poliisissa</p> <p>Henkilön ottaminen säilöön tarkoittaa henkilön ottamista kiinni ja säilyttämistä poliisin säilytystilassa.</p> <p>Poliisilla ei ole toimivaltaa ottaa lasta säilöön sosiaalitoimen tai lastensuojelulaitoksen työntekijän pyynnöstä. Vain lain perusteella kiinniotettu, pidätetty tai vangittu voidaan ottaa säilytettäväksi poliisin säilytystilaan.</p> <p>Lapsen läsnäolovelvollisuus</p> <p>Poliisi voi poliisilain toisen luvun kolmannen pykälän perusteella velvoittaa lapsen olemaan läsnä poliisissa etsintäkuulutuksessa mainittujen toimenpiteiden suorittamisen ajan. Jotta lapsi voidaan velvoittaa olemaan läsnä esimerkiksi poliisiasemalla, hänestä tulee olla poliisin tietojärjestelmään laadittu olinpaikkaetsintäkuulutus ja poliisin on tullut tavoittaa hänet oman toimintansa yhteydessä tai häneen liittyvällä poliisitietävällä.</p> <p>Lapsen läsnäolovelvollisuus poliisissa voi kestää enintään kuusi tuntia. Läsnäolovelvollisuus ei sisällä oikeutta pitää lasta lukitussa tilassa. Lasta ei säilytetä poliisin säilytystilassa, ellei sille ole toimivalta-perustetta.</p> <p>Kiinniotto- ja säilöönottamisperusteet</p> <p>Lapsen säilyttäminen poliisin säilytystilassa edellyttää perustetta ottaa lapsi kiinni. Tällaisia kiinniotto-perusteita voivat olla poliisilaissa, pakkokeinolaissa tai esitutkintalaissa säädetyt kiinniotto-oikeudet. Kyse on tällöin lapsen kiinniottamisesta esimerkiksi</p> <ol style="list-style-type: none"> henkilön suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 2 §) rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (poliisilaki 2 luku 10 §) rikoksen selvittämiseksi, jos lasta epäillään rikoksesta (pakkokeinolaki 2 luku 1 §). <p>Poliisitehtävä ja poliisin toimivaltuudet</p> <p>Poliisi voi ottaa lapsen kiinni hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos lapsi ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai lapsesta huolehtia muilla keinoin (poliisilaki 2 luku 2 §).</p> <p>Poliisi voi ottaa lapsen kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi, jos lapsen uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella on perusteltua syytä olettaa tai lapsen aikaisemman käyttäytymisen perusteella on todennäköistä, että lapsi syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle (poliisilaki 2 luku 10 §).</p> <p>Päätöksen poliisin toimivaltuuksien käytöstä tekee tilannetta johtava poliisimies. Päätös perustuu kokonaisarviointiin, jossa poliisi voi tukeutua sosiaalitoimen ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tietoihin lapsen tilanteesta. Poliisin tulee päätöstä tehdessään huomioida lapsen etu.</p> <p>Poliisi pyrkii luovuttamaan lapsen mahdollisimman pian kiinnioton jälkeen sosiaalitoimelle tai lastensuojelulaitoksen työntekijälle, joka kuljettaa lapsen takaisin sijaishuoltopaikkaan.</p>
3.3 Lapsen kuljetus sijaishuoltopaikkaan	Sijaishuoltopaikan edustaja voi sopia lapsen kuljettamisesta yhdessä sosiaalitoimen kanssa (ks. kohta 1.7).	Ei roolia.	Sosiaalihuollon viranomainen (sosiaalitoimi) vastaa luvatta poissa olevan lapsen kuljetuksen järjestämisestä yhteistyössä sijaishuoltopaikan kanssa.	<p>Poliisilla ei ole roolia lapsen kuljettamisessa sijaishuoltopaikkaan, ellei poliisilta ole pyydetty virka-apua kuljetuksen turvaamiseksi.</p> <p>Poliisi voi antaa sosiaalitoimelle tarpeellista virka-apua muun muassa kuljetusta vastustavan lapsen vastarinnan murtamiseksi ja kuljetuksessa avustamiseksi, jos lapsi vastustaa sosiaalitoimen johdolla tehtävää kuljetusta takaisin sijaishuoltopaikkaan.</p>

TEEMA 1. Toimintatavat ennen lapsen luvattonta poistumista

Pääkysymys:

Kuvatkaa minkälaisia keinoja ja toimintamalleja teillä on puuttua ennakoiden nuorten luvatta poistumisiin?

Apukysymykset:

Miten nuorten oikeudet vaikuttavat hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimintatapoihin?

Millä tavoin nuoria tulisi mielestänne osallistaa päivittäiseen toimintaan ja saada kiinnittymään sijaishuoltopaikkoihin ja näin mahdollisesti ennaltaehkäistä karkaamisia?

Kuvatkaa yleisimpiä syitä, jotka aiheuttavat nuorten poistumisia luvatta sijaishuoltopaikoista?

TEEMA 2. Toimintatavat luvatta poistumisen aikana

Pääkysymys:

Kuvailekaa niitä toimintatapoja, joita teillä on käytössä silloin, kun nuori on poistunut luvatta sijaishuoltopaikasta.

Apukysymykset:

Miten pyritte vaikuttamaan nuoren toimintaan hatkareissun aikana? (kesto, rikollinen toiminta, päihteiden käyttö ym.)

Kuinka nuoreen pidettävällä yhteydenpidolla on vaikutusta nuoren toimintaan luvattoman poissaolon aikana? Kertokaa millaista yhteydenpitoa nuoren ja sijaishuoltopaikan välillä on luvattoman poissaolon aikana.

Kertokaa yhteistyöstä eri toimijoiden välillä (nuoren perhe, sosiaalityöntekijä, poliisi jne.) nuorten luvatta poistumisten aikana. Mitä toivotte eri tahojen väliseltä yhteistyöltä?

Missä määrin nuoret yleisesti kertovat luvattoman poissaolon aikana sattuneista tapahtumista? Miten tämä tieto vaikuttaa konkreettisesti toimintaan luvattoman poissaolon aikana?

TEEMA 3. Toimintatavat, kun nuori on palannut sijaishuoltopaikkaan luvatta poistumisen jälkeen

Pääkysymys:

Miten toimitte, kun nuori palaa takaisin sijaishuoltopaikkaan luvatta poistumisen jälkeen?

Apukysymyksiä:

Kertokaa, millaisia seuraamuksia tai rajoitustoimenpiteitä sijaishuoltopaikassa on käytössä luvattomiin poissaoloihin liittyen.

Miten kohtaatte luvatta poistuneen nuoren, kun hän palaa takaisin sijaishuoltopaikkaan? Voisiko hyvällä kohtaamisella vähentää luvatta poistumista?

Miten koette nuorten saaman kohtelun/seuraamukset luvattomista poistumisista palaamisen jälkeen oikeudenmukaisuuden kannalta? Millä tavoin luvatta poistumisen jälkeen tapahtuvilla toimilla (keskustelut, nuoren tukeminen yms.) on mielestänne vaikutusta nuorten toimintaan?

Millä tavoin poistuneiden nuorten olemuksessa ja käytöksessä on eroja aikaan ennen luvatta poistumista? Miten tämä vaikuttaa hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimintaan kyseisiä nuoria kohtaan?

Miten nuoret ovat mielestänne valveutuneita lainsäädännön ja omien oikeuksiensa suhteen?

Viesti: Tutkimus nuorten luvatta poistumisesta sijaishuoltopaikasta

Hei!

Sinulla on nyt mahdollisuus osallistua opinnäytetyönä tehtävään tutkimukseen, jonka tarkoituksena on kuvata hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimintatapoja ja -mahdollisuuksia silloin, kun nuori poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta.

Osallistumisesi on erityisen tärkeää! Sijaishuolto tarvitsee tutkittua tietoa sen toimintatavoista luvatta poistumiseen liittyen. Tutkimuksen tulosten perusteella muodostamme kuvauksen tämän hetken toimintatavoista sijaishuoltopaikoissa sekä mahdollisuuksista tukea nuorta silloin, kun on kyseessä luvatta poistuminen tai sen uhka. Kuulet myös Hatkassa -hankkeessa syksyllä 2022 kerättyjä nuorten omia mielipiteitä aiheesta!

Toteutamme tutkimuksen ryhmähaastatteluna Microsoft Teamsin välityksellä. Työnantajanne mahdollistaa osallistumisenne haastatteluun.

Liitteenä löytyvät tutkimustiedote, haastattelurunko, tietosuojainfo sekä suostumuslomake. Niistä saat lisätietoa tutkimukseen liittyen. Suostumuslomakkeen pyydämme palauttamaan allekirjoitettuna ennen haastattelua osoitteeseen:

Yhteystietomme:

Elina Jämsä

Oulun ammattikorkeakoulu

Samuli Pajunen

Oulun ammattikorkeakoulu

Antero Rupponen

Oulun ammattikorkeakoulu

Teemme tutkimusluontoista opinnäytetyötä aiheesta:

SIJASHUOLTOPAIKASTA LUVATTA POISTUMINEN JA SINNE PALAAMATTA JÄTTÄMINEN

Työntekijöiden kokemuksia sijaishuollon toimintatavoista

Toteutamme opinnäytetyönä ryhmähaastattelun hoito- ja kasvatushenkilökunnalle sijaishuoltopaikoissa Microsoft Teamsin välityksellä, johon Sinulla on nyt mahdollisuus päästä mukaan. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Aiheemme on todella tärkeä ja koskettaa laajasti sijaishuoltoa. Olet mukana tutkimuksessa, jota tarvitaan sijaishuollon toimintatapojen kehittämistyöhön haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten luvatta poistumisten vähentämiseksi.

Ryhmähaastattelun runkona on kolme teemaa: toimintatavat ennen kuin nuori on poistunut luvatta sijaishuoltopaikasta, toimintatavat luvatta poistumisen aikana sekä toimintatavat, kun nuori palaa takaisin sijaishuoltopaikkaan. Haastattelun tukena hyödynnämme Pesäpuu Ry:n toteuttaman Hattakassa-hankkeen kyselyn vastauksia nuorten kokemuksista luvatta poistumisesta ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kuulet siis nuorten omia mielipiteitä ilmiöstä. Opinnäytetyön tarkoitus on kuvata, millaisia toimintatapoja hoito- ja kasvatushenkilökunnalla on luvattomien poissaolojen yhteydessä. Ole mukana vaikuttamassa siihen, että tulevaisuudessa haavoittuvassa asemassa olevien nuorten luvattomat poissaolot saataisiin vähenemään, niiden kestot lyhenemään ja luvattomien poissaolojen jälkeiset kohtaamiset hoito- ja kasvatushenkilökunnan kanssa toimivimmiksi.

Osallistumisesi on luottamuksellista eikä henkilöllisyytesi tule ilmi missään tutkimuksen vaiheessa. Opinnäytetyön tuloksista ilmoitetaan erikseen siihen osallistuneille henkilöille. Tutustuthan tutkimuksen tietosuojainfoon! Ryhmähaastattelu tallennetaan aineiston analysointia varten. Pyydämme palauttamaan haastattelun suostumuslomakkeen allekirjoitettuna sähköpostitse osoitteeseen: ennen ryhmähaastattelua.

Yhteystietomme:

Elina Jämsä

Oulun ammattikorkeakoulu

Samuli Pajunen

Oulun ammattikorkeakoulu

Antero Ruppenen

Oulun ammattikorkeakoulu

1. Tutkimuksen nimi

Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen - Työntekijöiden kokemuksia sijaishuollon toimintatavoista

2. Tutkimuksen voimassaoloaika

1.1.2023-1.6.2023

3. Rekisterinpitäjä (vastuuorganisaatio)

Oulun Ammattikorkeakoulu Oy, Y-tunnus 2509747–8, PL 222, 90101 Oulu

4. Tutkimuksen vastuuhenkilöiden yhteystiedot

Elina Jämsä

Samuli Pajunen

Antero Rupponen

5. Oamkin tietosuojavastaava

Ulla Virranniemi

6. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Tarkoituksena on selvittää osallistuvien henkilöiden suostumus osallistua toteutettavaan tutkimukseen. Tiedoista muodostuu henkilörekisteri tehtävän tutkimuksen ajaksi 1.6.2023 asti. Saadut suostumuslomakkeet säilytetään tulostettuina versioina tutkimuksen tekijöiden hallussa.

Ryhmähaastattelu tallennetaan äänitteeksi aineiston analysointia varten.

7. Automaattinen päätöksenteko tai profilointi käyttäjän tietojen perusteella

Tutkimuksessa ei ole käytössä erillistä ohjelmaa, joka käsittelee osallistuvien henkilötietoja.

8. Kyselyssä kerättävät henkilötiedot

Tutkimuksen toteuttamiseksi kerätään suostumuksen antaneiden henkilöiden nimet.

9. Tietolähteet

Tutkimuksessa tietolähteinä ovat ryhmähaastatteluun osallistuva hoito- ja kasvatushenkilökunta.

10. Henkilötietojen käsittelijät ja tarkastelijat (roolit, joilla on pääsy tietoihin)

Opinnäytetyön tutkimusta toteuttavat opiskelijat Elina Jämsä, Samuli Pajunen ja Antero Rupponen ovat ainoita, joilla on pääsy henkilötietoihin ja haastattelutallenteeseen tutkimuksen aikana.

11. Henkilötietojen siirrot muihin palveluihin

Tutkimuksessa käytettyjä henkilötietoja ei luovuteta tai siirretä muihin palveluihin.

12. Tietojen säilytysaika

Henkilötietoja sekä ryhmähaastattelutallennetta säilytetään tutkimuksen toteuttamisen ajan 1.6.2023 asti, jonka jälkeen ne hävitetään.

13. Tietojen siirto EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Rekisterinpitäjä ei luovuta tietoja EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

14. Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyn oikeuksiin kuuluu pääsy henkilötietoihin, tietojen oikaiseminen, tietojen poistaminen, käsittelyn rajoittaminen, vastustamisoikeus sekä mahdollisuus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen.

15. Tietojen käsittelyperuste

Käsittelyn perusteena toimii hoito –ja kasvatushenkilökunnan suostumus osallistua tehtävään tutkimukseen.

Suostumuslomake

Olen tutustunut tutkimustiedotteeseen ja suostun ryhmähaastatteluun, jossa tutkitaan hoito- ja kasvatushenkilökunnan kokemuksia liittyen nuorten luvatta poistumiseen sijaishuoltopaikasta. Olen tietoinen opinnäytetyöstä ja sen tarkoituksesta. Minulla on mahdollisuus keskeyttää tutkimus syytä ilmoittamatta.

Lisäksi olen tutustunut tietosuojainfoon ja tiedän, mitä ja miten henkilötietojani käsitellään tutkimuksen aikana.

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus

Päiväys

Jos Teille tulee jotain kysyttävää koskien opinnäytetyötä ja sen toteutusta, vastaamme mielellämme.

Elina Jämsä

Oulun ammattikorkeakoulu

Samuli Pajunen

Oulun ammattikorkeakoulu

Antero Rupponen

Oulun ammattikorkeakoulu